

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

Rodina a její vliv na poruchy chování dětí

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Maliňáková
Autor práce: Kateřina Sihelníková
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Forma studia: Prezenční
Ročník: Třetí

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených zdrojů a literatury.

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Lucii Maliňákové za metodické vedení práce, kritické připomínky a cenné rady při zpracovávání práce. Dále děkuji slečně Veronice Loškové za jazykovou korekturu práce.

OBSAH:

ÚVOD	6
1. <u>Vývojová období</u>	7
1.1 Školní věk	7
1.1.1 Socializace	7
1.1.2 Vrstevníci.....	8
1.2 Pubescence	9
1.2.1 Identita	10
1.2.2 Vrstevníci.....	11
1.2.3 Socializace	12
1.3 Adolescence	12
2. <u>Rodina</u>	14
2.1 Definice rodiny	14
2.2 Historie	14
2.3 Současné trendy	15
2.4 Rodina a dítě	16
2.4.1 Vliv rodiny na dítě	17
2.4.2 Problémy spojené s nevhodným působením rodiny	18
2.4.2.1 <i>Násilí v rodině</i>	20
2.4.2.2 <i>Rozvod a jeho vliv na dítě</i>	22
2.4.2.3 <i>Dítě žijící s jedním rodičem – neúplná rodina</i>	27
2.4.2.4 <i>Dítě v rodině alkoholika – závislosti</i>	28
3. <u>Poruchy chování</u>	30
3.1 Příčiny vzniku poruch chování	32
3.2 Poruchy chování podmíněné věkem	34
3.3 Typy poruch chování	35
3.3.1 Lhaní	36

3.3.2 Toulání, útky	36
3.3.3 Krádeže	37
3.3.4 Agresivní poruchy chování	37
3.3.5 Porucha opozičního vzdoru	38
3.3.6 Nesocializovaná porucha chování	39
3.3.7 Problémy vyvolané následkem užívání drog	40
3.4 Disociální porucha osobnosti	40
3.5 Ústavní výchova	41
3.5.1 Diagnostické ústavy	43
3.5.2 Výchovné ústavy, dětské domovy se školou	43
3.5.3 Střediska výchovné péče.....	44
3.5.4 Dětské domovy	44
3.6 Alternativní výchovná opatření a prevence.....	45
DISKUZE	47
ZÁVĚR.....	51
Seznam použitých zdrojů	52
Abstrakt.....	55
Abstract	56

ÚVOD

O problematice výchovy dětí a s ní spojené poruchy chování bylo již pojednáno mnoho. Přesto jsem se rozhodla, na základě své praxe v Dětském domově se školou, nastínit ucelený pohled na rodinu, její vliv na dítě a poruchy chování. Po dobu mé praxe jsem vyzorovala, že v dětském domově se školou jsou umístěny určité „typy“ dětí, které většinou pocházejí ze stejného rodinného prostředí.

Ve své práci jsem kladla důraz na problémy spojené s nevhodným, až patologickým působením rodiny na dítě, které může mít za následek poruchy chování a následné umístění dítěte do náhradní ústavní péče.

Mým cílem bylo zdůraznit socializační působení rodiny a okolí dítěte, nikoliv genetické vlivy, které ovlivňují chování dětí. Zaměřila jsem se na věkovou kategorii od mladšího školního věku dítěte až po adolescenci. Čili od 6 do 20 roku věku.

V mé práci se pokouším o sumarizaci všeho, co o problematice poruchového chování bylo napsáno v jednotlivých publikacích. Snažila jsem se podat ucelený pohled na rodinu a zároveň vyzdvihnout některé poruchy chování a následnou péči o děti a dospívající, kteří mají s chováním problémy.

V začátku mé práce jsem se snažila postihnout nejdůležitější proměny týkající se vývojových období od školního věku až po adolescenci. Další kapitolu jsem věnovala rodině, její historii a tomu jak se mění pohled na tradiční rodinu. Dále jsem postihla jaký vliv má rodina na dítě a problémy související s rodinou dysfunkční. Samostatnou část jsem pak věnovala poruchám chování. Snažila jsem se vyzdvihnout nejdůležitější příčiny a zároveň jsem podrobněji rozebrala některé typy poruch chování a s tím související poruchy osobnosti. V závěru své práce jsem se pak věnovala nápravě poruch chování, zejména výchovným a diagnostickým ústavům.

Pro svou práci jsem nejvíce užívala knihy týkající se rodiny, mládeže a delikvence. Stěžejní literaturou pro mne byla Psychopatologie pro pomáhající profese (M. Vágnerová), Vzpoura deprivantů (F. Koukolík, J.Drtilová) a samozřejmě další knihy pojednávající o konkrétních problémech spojené s poruchovým chováním.

1. VÝVOJOVÁ OBDOBÍ

1.1 Školní věk

Škola je pro dítě velice důležitým mezníkem v jeho životě. Nástup do školy znamená značnou zátěž a dítě je nuceno navyknout si na nový denní režim. Dítě získává nové zkušenosti. „Dítě, které nechodilo do mateřské školy, se má nyní na delší dobu obejít bez rodičů, zapojit se do poměrně velkého kolektivu stejně starých dětí a podřídit se autoritě cizího dospělého.“¹ Škola je důležitým a novým místem socializace. Každé dítě musí přijmout novou roli, roli žáka a spolužáka. Jakým způsobem je dítě přijato do třídního kolektivu a to jakou roli zde zastává, ovlivní jeho další chování. „Škola ovlivňuje dětské sebehodnocení, mnohdy velmi zásadním způsobem.“²

„Školní věk, tj. období základní školy, lze rozdělit na tři dílčí fáze:

1. *Ranný školní věk* trvá od nástupu do školy, tj. přibližně od 6-7 let do 8 až 9 let. Je charakteristický změnou životní situace a různými vývojovými změnami, které se projevují především ve vztahu ke škole.
2. *Střední školní věk* trvá od 8-9 let do 11-12 let, tj. do doby, kdy dítě přechází na 2. stupeň základní školy a začíná dospívat. V průběhu této fáze dochází k mnoha změnám, které jsou podmíněny nejen sociálně, ale i biologicky. Lze je považovat za přípravu na dobu dospívání.
3. *Starší školní věk* navazuje na období středního školního věku a trvá do ukončení základní školy, to znamená přibližně do 15 let. Toto období bývá označováno jako pubescence.“³

1.1.1 Socializace

Dítě je v průběhu života ovlivněno nejrůznějšími sociálními skupinami. Právě škola je jednou z nejdůležitějších. „Role žáka není výběrová, dítě ji získává automaticky, bez ohledu na vlastní přání.“⁴ Každé dítě tuto roli chápe jinak a jiným způsobem ji zpracovává. Jde o to, co tato role dítěti přináší, s čím je spojována. Je možné že role školáka přináší dítěti negativní zážitky. V takovém případě se s touto rolí bude dítě jen těžko vyrovnávat.

---

¹ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 101.

² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 148.

³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 148.

⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie* s. 159.

Důležitou rolí je pro dítě role spolužáka. Dostává se do vrstevnické skupiny, což je významný prvek pro další rozvoj dítěte. V takovéto dětské skupině se dítě naučí jednat s ostatními, vytvoří si také strategie chování a osvojí si určitý způsob komunikace. „Reakce dítěte na druhé děti má jiný ráz než reakce na dospělé.“⁵ Vrstevníci jsou si bližší svým postavením mezi lidmi a takto se tedy mohou učit sociálním reakcím jako je spolupráce nebo soutěživost. Dítě se v kolektivu vrstevníků projevuje určitým způsobem a zaujímá ve skupině určité místo. Některé děti jsou více dominantní než ostatní. Takovéto chování se postupně prohlubuje a utvrzuje a někdy může vyústit až v extrém jako je například panovačné chování či naopak naprostá podřízenost.

1.1.2 Vrstevníci

V období středního školního věku, přibližně 9-12 let, nedochází k žádným podstatným mezníkům ve vývoji. Dítě se adaptovalo na školní prostředí, má pevnou pozici mezi vrstevníky a dalo by se říci, že jde o klidné období. Můžeme tedy mluvit o „fázi přípravy na další, vývojově dynamičtější období dospívání.“⁶ V tomto období se podstatně mění vztah k vrstevníkům. Nabývá na důležitosti a vrstevníci se stávají čím dál více důležitějšími než-li dospělí. Přijetí do skupiny vrstevníků se stává důležitou podmínkou pro sebehodnocení dítěte. „Teprve kolem deseti let se vytvářejí trvalejší vztahy přátelství, založené na osobních vlastnostech a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat.“⁷ Ve třídách se vytváří struktura, ve které má každé dítě své místo. Tato pozice pak ovlivňuje sebehodnocení dítěte.

Vrstevnická skupina má jiné normy a pravidla, než jaké má rodina. „Vztahy s ostatními dětmi jsou symetrické, všichni mají obdobné role a kompetence, a tak je učení na této úrovni většinou snadnější a samozřejmější.“⁸ Děti v tomto věku dokáží vytvořit skupinu jednající jako celek, což může sloužit k prosazení společného zájmu. Mohou se také ale jako celek spojit proti nejslabšímu jedinci ve třídě. V tomto věku se tedy ve třídě může objevit šikana. „Šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny.“⁹ Děti mladšího školního věku se snaží skupině vyhovět a přizpůsobit. Skupina dětem dává jistotu a děti v ní mají pocit sounáležitosti. Ve skupině je vyžadovaná konformita. Důležité je, že skupina má společné aktivity, což potvrzuje její význam. Pro dítě je členství ve skupině velice důležité, protože se tak

---

⁵ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 128.

⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 2000. s. 188.

⁷ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 136.

⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 191.

⁹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. s. 35.

osamostatňují a emancipují od dospělých. „Lze mluvit o jakémsi předstupni pubertálního osamostatňování.“¹⁰ „Dospívající si svou osobní identitu musí během dospívání vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli světa dospělých. Hlavním prostředkem tohoto hledání vlastního já má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastíňující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny.“¹¹

Pro děti středního školního věku je velice důležité rozlišení skupin na chlapecké a dívčí. Toto nápadné oddělování chlapců od děvčat souvisí s potvrzováním si vlastní mužské či ženské role. Děti si plně uvědomují svou odlišnost a to jak po biologické stránce, tak také i po stránce sociální. Dochází tedy k úplnému pochopení vlastní sexuální identity. Děti se s rolí svého pohlaví nejprve identifikují se svými rodiči, poté si svou roli potvrzují právě ve vrstevnické skupině. „V rámci této skupiny se děti učí převážně takovým strategiím chování, které jsou pro tuto roli typické.“¹² Dítě si potvrzuje vlastní identitu a utváří si tak vlastní sebepojetí.

1.2 Období dospívání - pubescence

Toto období můžeme nazvat obdobím změn a bouření. Trvá zhruba od 11 do 15 let (někdy též nazýváno jako časná adolescence) a dochází k mnoha důležitým psychickým a hlavně biologickým změnám. V průběhu pubescence dochází k pohlavnímu zrání. „V souvislosti s ním se mění zevnějšek dospívajícího a stává se podnětem ke korekci sebepojetí.“¹³

Důležité a významné pro toto období je hledání vlastní identity. Biologické a psychické změny, zároveň však i změny sociální, mohou být v nepoměru či dokonce rozporu. „Mnohé děti, které nevykazují dosud žádné změny pohlavního zrání, začínají myslet již vyspělým abstraktním způsobem a začínají být proto také kritické vůči druhým i vůči sobě, jak je to charakteristické pro dospívající. Naopak jiní jedinci, u nichž už zřetelně začalo pohlavní dospívání, jsou stále ještě emočně, intelektuálně a sociálně dětinští.“¹⁴ Tato nerovnováha může způsobovat nejistotu a pochybnosti o vlastní osobě.

Všechny změny, které se v dospívání odehrávají, mají za následek ztrátu jistot. Dospívající tak musí znovu nalézt vlastní já a musí se v nových podmínkách zorientovat. „Jedním z úkolů

---

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 195.

¹¹ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 81.

¹² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 194.

¹³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 209.

¹⁴ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 138.

puberty je dosažení nové přijatelné pozice, a tím potvrzení určité jistoty.¹⁵ Pubescence je doprovázena řadou emočních změn jako jsou změny nálady, impulzivita, názorová nestálost, nerozhodnost, nepředvídatelnost reakcí.

1.2.1 Identita

Hlavní změnou v tomto období je změna tělesná. Tato změna velice významně přispívá sebepojetí pubescentního jedince. „Vlastní zevnějšek je důležitou součástí identity, a proto bývá taková změna subjektivně citlivě prožívána.“¹⁶ Podstatné je, jakou má dospívající vlastní představu o atraktivitě. To jak bude dospívající chápat sám sebe také záleží na tom, jak bude jeho tělesná změna přijímána a posuzována jeho sociálním okolím. Hlavně jedinci s nízkým sebevědomím vidí sami na sobě řadu odchylek a vad, které zveličují. Pro toto období je také typické, že si mladí lidé nechají na úpravě svého zevnějšku velice záležet.

U chlapců je pozornost zaměřena hlavně na růst postavy a svalů. „Ve společnosti vrstevníků je vysloveně výhodná, protože představuje šanci na lepší sociální status,“¹⁷ U děvčat je pak důraz kladen na vývoj sekundárních pohlavních znaků.

Dospívající si v tomto období musí vyjasnit spoustu otázek týkajících se jeho osoby a jeho místa v sociálním prostředí. „Znamená to dobře poznat své možnosti i meze, přijmout svoji jedinečnost i s některými omezeními a nedostatky.“¹⁸ Kolem patnáctého roku je u dospívajícího důležité pro hodnocení sebe sama to, jak je hodnocen okolím. „Schopnost takto založeného sebehodnocení je ovšem závislá na kognitivní zralosti a rozvíjí se s nástupem formálních operací.“¹⁹

Identita pubescenta a její jednotlivé složky se mění. „Děje se tak nezávisle na jeho vůli.“²⁰ I kdyby se změnit nechtěl a záměrně by se bránil, změní se. To znamená, že dospívající je nucený změnit představy o sobě a vytvořit si nový pohled na sebe i na okolí. Musí přijmout sám sebe v nové podobě. „Zvýšená sebekritičnost pubescentů, spojená s emoční labilitou a nejistotou, sebepoznání komplikuje.“²¹

---

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 211.

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 211.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 212.

¹⁸ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 156.

¹⁹ Tamtéž s. 156.

²⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 223.

²¹ Tamtéž s. 223.

1.2.2 Vrstevníci

Vrstevníci jsou pro dospívající v tomto věku důležití. Děti se totiž postupně osamostatňují a odpoutávají se od rodičů. Vrstevníci jim v tomto směru do jisté míry nahrazují jistotu, kterou měli v rodině. „Vrstevníci se stávají neformálními autoritami, které mohou mít za určitých okolností větší vliv než dospělí.“²² Skupina má vlastní pravidla a normy a pro přijetí jedince do skupiny je potřeba se jimi řídit. Skupina se tak stává velice konformní. Normy, které skupina dodržuje se někdy mírně liší od norem obecně platných. Dospívající si tak potvrzují vlastní odlišnost a nezávislost. Vrstevnícké skupiny mohou mít na své členy dobrý vliv, ale mnohdy mají vliv špatný. Pro děti, které byly vychovávány bez zájmu rodičů, týrané děti, vyrůstající v rodině bez pravidel a jasných hodnot, děti z rodin dysfunkčních, je vrstevnícká skupina důležitější než pro děti ostatní. Pro takové děti je vrstevnícká skupina zdrojem jistoty. Obstat ve skupině je pro každého dospívajícího těžkým úkolem. „U dětí frustrovaných nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevníckou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím.“²³ Takové děti jsou velice snadno ovlivnitelné a snadno podlehnou vlivu party.

Vrstevnícká skupina je také důležitá pro potvrzování vlastního já. „V procesu rozvoje individuální identity hraje velkou roli přechodné stadium tzv. skupinové identity. Tato varianta funguje jako podpora dosud nejasné a nejisté individuální identity dospívajícího jedince.“²⁴ Vrstevníci slouží jako opora v době, kdy dospívající hledá sám sebe. Nejistotu mu pomáhá překonat skupinová identita. Identifikovat se s nějakou vrstevníckou skupinou je snadné a jedinec si tak může lépe ucelit obraz sebe sama. Příslušností ke skupině si dospívající zvyšuje pocit sebevědomí. Zatímco ve středním školním věku děti navazovaly přátelství s dětmi stejného pohlaví, v období pubescence se začíná projevovat potřeba navazování „intimního párového přátelství.“²⁵ Vztah k důvěrnému příteli je velice důležitý, jelikož si takto jedinci mohou sdělovat vlastní pocity. V tomto období se projevuje zájem o druhé pohlaví, zprvu jen nejisté a ostýchavě. Zpravidla na konci pubescence se již mohou objevovat vztahy mezi chlapci a děvčaty.

---

²² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 244.

²³ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 83.

²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 226.

²⁵ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 150.

1.2.3 Socializace

Pubescence je pro každého dospívajícího důležitá jak z hlediska biologické proměny, tak i z hlediska sociálních změn. „Mezi hlavní vývojové úkoly období dospívání patří zejména uvolnění z přílišné závislosti na rodičích a na druhé straně navazování diferencovanějších a významnějších vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví.“²⁶ Rodina dítěti poskytuje pocit jistoty a bezpečí. Pokud jsou vztahy mezi rodiči a dětmi pevné a vřelé, probíhá proces osamostatnění lépe, než v rodinách s nejistými vazbami a vztahy. Dospívající se odpoutává od rodičů i tím, že přesouvá citové vztahy mimo rodinu. „Nejčastěji bývá přemístění citových vztahů doprovázeno přeháněním rozdílů, které dospívající hledá v chování, v názorech, v zájmech a v hodnotách rodičů a nových osob, k nimž se nyní přiklání.“²⁷ To se poté projevuje tím, že dospívající často své rodiče kritizují, poukazují na to, že nechápou chování mladých a podobně. Je to dáno také tím, že „pubescent odmítá podřízenou roli, resp. odmítá demonstrovanou formální nadřazenost autorit, jako jsou rodiče a učitelé.“²⁸ Dospívající je kritický k většině dospělých. Dalo by se říci že pubescenti si potřebují utvrdit vlastní názor a tím tak posilují svou identitu a sebevědomí. Dovedou s formální autoritou diskutovat a dohadovat se. „Tím, že dospělým dokáže úspěšně oponovat a logicky argumentovat, dosahuje potřebného pocitu jistoty, že se jim dokáže vyrovnat.“²⁹

Dospívající dokáže dodržovat normy skupiny, dodržuje její pravidla a na druhé straně pravidla, která má dodržovat v rodině se mu jeví jako omezující a nespravedlivá. Přesto jsou dospívající kritičtí i sami k sobě. Ovšem tato kritika je jen vnitřní a ví o ní jen jedinec sám. Kritika rodičů je nejnápadnější. „Důvodem je uchovat si sebeúctu alespoň navenek.“³⁰

1.3 Adolescence

Adolescence bývá považována za druhou fázi dospívání. Datována je přibližně od 15 do 20 let věku. „Vstup do fáze adolescence je biologicky podmíněn pohlavním dozráním.“³¹ Z tohoto můžeme usuzovat, že v tomto období jde především o změny psychosociální. Důležitá je také změna, ke které dochází v rámci ukončení povinné školní docházky. Jiným mezníkem v tomto období je dosažení plnoletosti a nástup do zaměstnání.

---

²⁶ LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 149.

²⁷ Tamtéž s. 149.

²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 229.

²⁹ Tamtéž s. 229.

³⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 230.

³¹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 253.

V prvních fázích adolescence se jedinec zaměřuje především na hledání vlastní identity a utvrzuje se ve vlastní jedinečnosti a autentičnosti. „V mnoha společnostech je charakteristické, že v této době se adolescenti snaží výrazně odlišovat od svého okolí, jinak se oblékají, preferují specifickou hudbu atd. Toto odlišné zaměření se pak spojuje v tom, co sociologický přístup k adolescenci charakterizuje jako specifický životní styl, resp. kulturu mládeže.“³²

I v tomto vývojovém období je velice důležitý zevnějšek jako součást identity jedince. „Vlastní tělo je posuzováno ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity, je srovnáváno s ostatními adolescenty i aktuálně přijímaným ideálem.“³³ Pokud je dospívající se svým vzhledem spokojen, má také přiměřené sebehodnocení a sebeúctu.

Dále pokračuje proces separace od rodiny a osamostatňování se. Dochází k postupnému odpoutání se od rodičů. Hodnocení rodičů již není tak kritické a vztahy se urovnávají a stabilizují. V období pubescence dospívající v rodičích nenachází původní jistotu. „Postupně se musí uvolňovat ze závislosti, odpoutávat se z nejdůležitějšího vztahu k rodiči opačného pohlaví a přiznat si, že rodiče pro něho nejsou vším.“³⁴

Období adolescence je velice citlivé období a je nebezpečí rozvoje problémového chování. „Jednak se týká poškozování zdraví adolescentů (tělesného či duševního), ve druhém významu je rizikové a problémové chování adolescentů spjata s ohrožením společnosti, tj. negativním vlivem a újmou druhých lidí.“³⁵ Důležité v tomto období je hledání norem a pravidel, které bude jedinec ochoten akceptovat a dodržovat. „Adolescenti si sami vybírají hodnoty a normy, k nimž chtějí být loajální a nepřijímají automaticky to, co jim rodiče či společnost nabízejí.“³⁶

Pokud jde o vztahy s vrstevníky postupně se mění. Velký význam má ve smyslu, že „pomáhá dokončit jeden z nejdůležitějších úkolů tohoto období. Emancipaci od rodiny a postupné osamostatnění.“³⁷ Avšak na konci tohoto období jedinec hledá jistotu v jednom stabilním příteli.

Stále více je adolescent považován za dospělého. Je od něho vyžadováno určité chování. „Adolescenti už automaticky neodmítají všechny hodnoty a normy, které jim dospělí prezentují, ale uvažují o nich a zaujímají k nim vlastní, často radikální postoj.“³⁸

---

³² MACEK, P. *Adolescence*. s. 36.

³³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 255.

³⁴ GODDETOVÁ, E. T. *Umění jednat s dospívajícími*. s. 51.

³⁵ MACEK, P. *Adolescence*. s. 77.

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 274.

³⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 285.

³⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 296.

2. RODINA

2.1 Definice rodiny

Rodina je pro dítě základním činitelem socializace a má veliký vliv na vývoj a sebepojetí dítěte. „V užším, tradičnějším pojetí skupina lidí spojená pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat v USA a v některých zemích EU, se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V některé fázi svého vývoje obvykle rodina sdílí společnou domácnost.“³⁹ Můžeme tedy říci, že rodina se stává rodinou, pokud její členové žijí rodinným životem a plní základní funkce rodiny a to funkci biologickou, emocionální, socializačně-výchovnou a ekonomickou. Přestože v průběhu let přešlo mnoho funkcí na stát, i nadále hlavní funkcí rodiny zůstává výchova a emoční podpora dítěte. „Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů.“⁴⁰

2.2 Historie

„Až do historicky nedávné doby, tj. do konce středověku, se v naší civilizaci přecházelo z dětství do dospělosti náraz, podobně jako v předcivilizovaných kulturách.“⁴¹ Děti byly chápány a brány jako pracovní a ekonomická pomoc. Hlavně v rodinách chudších bylo zvykem pořizovat si více dětí. Děti neměly mnohdy žádné vzdělání. Výchova dětí připadala jen na rodinu a nikoli na stát. Teprve po zavedení povinné školní docházky se dá říci, že se stát začal zajímat o rodinu, respektive o děti. Děti byly, hlavně pro chudší rodiny, zárukou, že se postarají o domácnost i o starší členy rodiny. „Vzhledem k vysoké úmrtnosti dětí a mnohem většímu počtu dětí v rodinách nebyly v nedávné minulosti děti považovány za bytosti hodné tak velkých citových investic jako dnes, kdy se jich rodí v evropských zemích stále méně, ale mnohem víc jich přežívá do dospělosti.“⁴²

V době industrializace docházelo k velkému přemísťování obyvatelstva z vesnic do velkých měst. Dělo se tak hlavně kvůli pracovní příležitosti. Tradiční, několika generační rodiny, se tak postupně rozpadaly a pouta mezi členy se zpřetrhla. Nebylo výjimkou, že děti

---

³⁹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 187.

⁴⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 22.

⁴¹ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 37.

⁴² MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 38.

v továrnách pracovaly i 12 hodin denně. Se zavedením povinné školní docházky se začalo více dbát na výchovu dětí. Vzdělání bylo zpřístupněno všem. „Školy byly až na výjimky financovány státem, který tak rodinám přebíral jejich odpovědnost za přípravu dětí na budoucí profesi.“⁴³

2.3 Současné trendy

Dalo by se říci, že v dnešní době většinu odpovědnosti za rodinu přebírá stát. Ať už mluvíme o vzdělávání dětí nebo o jejich výchově, stát přebírá zodpovědnost za dítě už od jeho narození. Děti dnes nefungují jako ekonomická pomoc. Pokud se o rodiče ve stáří nepostará dítě, postará se o ně stát, což dříve nebylo možné. V dnešní době se zdá, že se dítě „nevyplatí“.

Velkým problémem současnosti je klesání porodnosti. „Zvyšuje se vzdělanost a zaměstnanost žen, roste rozmanitost forem rodinného života a existuje kontrola porodnosti.“⁴⁴ Co se týče manželství, je v současné době trendem manželství neuzavírat. Mladé páry spolu žijí „na hromádce“. Zvyšuje se také věk, kdy mladí lidé do manželství vstupují a zároveň se zvyšuje věk, kdy žena porodí první dítě. „Nejnovější statistika ukazuje, že téměř 10% porodů v Anglii a Walesu připadá na matky starší 35 let.“⁴⁵ Důvodem tohoto trendu může být to, že ženy častěji dávají přednost vzdělání a kariéře před dítětem a manželstvím. Ženy žijící ve větších městech, které mají vyšší vzdělání a budují svou kariéru, se jen těžko od tohoto stylu života odpoutávají.

Od vstupu do manželství mohou také odrazovat statistiky rozvodovosti. Mladí lidé tedy raději žijí nesezdaní, aby se vyhnuli případnému rozvodovému stresu. „Na dramatické proměně instituce manželství v posledních padesáti letech se podílí změna společenského postavení žen, rostoucí touha po citovém uspokojení, společenské tlaky související s přechodným rázem značné části naší kultury a snad v největší míře nestabilita na trhu práce.“⁴⁶ Mladí lidé nejsou nijak motivováni ke vstupu do manželství a k plození potomků. Navíc muž a žena jsou si v dnešní době rovni. Zatímco dříve bylo typické, že žena neměla vzdělání a jejím hlavním úkolem bylo mateřství, dnes už to neplatí. Pokud manželé, či partneři mají děti, na jejich výchově a na chodu celé domácnosti se podílejí oba. Žena je stejnou ekonomickou zárukou pro rodinu jako muž, což může být pro muže stresující. Dříve si muži zakládali právě na tom, že jsou živitelé rodiny, co už dnes ve většině případů není

⁴³ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 38.

⁴⁴ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 113.

⁴⁵ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 112.

⁴⁶ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 16.

pravdou. „ Evropská společnost – a s ní i rodina – přecházejí z období industriálního do období postindustriálního. Ženy se emancipují, vstupují v historicky nevídané míře na trh práce, což mění jejich chuť a možnost angažovat se v tradiční ženské roli v rodině – v roli hospodyně a vychovatelky dětí.“⁴⁷

Ženy mají též možnost těhotenství kontrolovat. Vlivem antikoncepce i možnosti interrupce si ženy mohou dítě naplánovat. I proto možná roste počet žen, které mají děti až ve vyšším věku. Dále je zajímavostí, že „matky rodící poprvé po čtyřicátém roce mají partnery průměrně o tři roky mladší.“⁴⁸ Dnešní mladé ženy se často necítí být připraveny mít dítě. Jednak mají obavu, že nebudou své dítě dobře vychovávat, jednak je toto otázka ekonomické zajištěnosti a jednak se zvyšuje počet starších matek proto, že se prodlužuje věk dospívání a mládí. Zatímco dříve ženy rodily už v 16 letech, dnes je tento věk považován za dospívání a dívky nejsou připraveny na mateřství. „Mladší matky prožívají přání mít dítě jako instinkt či osud, zatímco starší matky popisují pocit připravenosti na dítě jako něco, co získaly časem jako emocionální zralost či stabilitu, která následovala po dosažení ostatních životních cílů.“⁴⁹

2.4 Rodina a dítě

Dítě je od narození, i před narozením, pod vlivem rodiny a jeho okolí. To jak se bude dítě vyvíjet, jak bude vyzbrojeno do budoucnosti, záleží na tom, jaké podněty mu jsou rodinou poskytovány. Rodina je jakýsi systém prvků, vzájemně na sebe působící. „Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopujícího jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.“⁵⁰

Důležité je vymezení základních pojmů: *Dysfunkce* je „narušená nebo odchylná funkce orgánů.“⁵¹ „ V současné době se pohlíží na dysfunkci rodinného systému obecněji – jde o rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování.“⁵² Dalším klíčovým pojmem je *deprivace* „stav nedostatečného uspokojování potřeb, a to v podobě absolutní deprivace, kdy nejsou uspokojovány základní existenční potřeby pro přežití, nebo v podobě relativní deprivace, kdy člověk hodnotí svoji životní situaci ve srovnání s jinými lidmi nebo skupinami jako nepříznivou.“⁵³ *Psychická deprivace* je potom „chybění možnosti

⁴⁷ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 39.

⁴⁸ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 113.

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 116.

⁵⁰ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 22.

⁵¹ *Slovník cizích slov*. Praha : Encyklopedický dům, 1996. s. 80.

⁵² SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. s. 33.

⁵³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 48.

navazovat vztahy a věnovat se smysluplné činnosti. Psychickou deprivací u dětí se míní chybění příležitosti k budování pevné vazby s pečujícím dospělým a blokování příležitostí k rozvoji duševních schopností.⁵⁴ Psychickou deprivací, či obecně deprivací, jsou poznamenány děti z dysfunkčních rodin, nebo také děti vychovávané mimo rodinu. Dysfunkční rodinou můžeme nazvat rodinu, která neplní základní funkce vůbec nebo v dostatečné míře a tato dysfunkčnost má potom vliv na zdravý rozvoj dítěte.

Na děti, jak již bylo zmíněno, má velký vliv právě prostředí, ve kterém vyrůstá a také to, jak toto prostředí na něho působí. „Od narození však nabývají vlivy prostředí stále většího významu, a to jak pro organismus, tak i pro duševní život.“⁵⁵

2.4.1 Vliv rodiny na dítě

Pro zdravý vývoj dítěte je důležitý základní, bazální, vztah k matce a také množství a kvalita podnětů, které na dítě působí. „Odnětí podnětů jak co do kvality, tak kvantity se obecně říká deprivace.“⁵⁶ Mnohé výzkumy dokazují, že pokud dítě není dostatečně stimulováno, projeví se to v dalším jeho životě. Každé dítě potřebuje mít pocit jistoty a bezpečí. Pokud není dostatečně citově a emotivně stimulováno, odráží se to později v jeho sebehodnocení. „Každý člověk potřebuje být akceptován, aby si prostřednictvím jiné osoby potvrdil svůj vlastní význam, svou hodnotu.“⁵⁷

Matka (nebo jiná pečující osoba) je pro dítě nejdůležitější od narození. Matčin hlas, nebo hlas jiné hlavní pečující osoby, rozpozná dítě nejdříve. Zároveň má matka velký vliv na náladu dítěte, dokáže ho nejrychleji utišit a uklidnit. Pouto mezi pečující osobou a dítětem je významné. Dítě se k matce připoutá i tehdy, pokud v něm matka vyvolává úzkost. „Dítě, v němž rodiče vyvolávají nervozitu a úzkost, se k nim může silně připoutat, neboť pro ně představují jedinou jistotu v jinak nejistém světě. Tak lze vysvětlit skutečnost, že některé děti z těžce deprivujícího domácího prostředí, kde jsou zanedbávány nebo kde se s nimi zachází krutě, přesto vykazují silnou vazbu ke svým rodičům, alespoň v raném věku.“⁵⁸

Důležité je i to, jak se rodiče k dětem chovají, jaký k nim mají přístup. Zda jsou více otevření a dětem naslouchají, či je jen hlídají a kritizují. Toto všechno působí na budoucí osobnost dítěte. „Děti se učí napodobováním. Mají pozoruhodnou schopnost pozorovat a imitovat. Tak se naučí například mluvit. Mateřský jazyk se učí prostým odposloucháváním,

---

⁵⁴ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. s. 48.

⁵⁵ PIAGET, J. INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. s. 7.

⁵⁶ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. s. 187.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 278.

⁵⁸ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. s. 22.

pozorováním a napodobováním. Podobně přejímají i hodnoty, postoje, osobní preference a zvyky.“⁵⁹

2.4.2 Problémy spojené s nevhodným působením rodiny

Pro dítě je důležité jakým způsobem je k matce připoutáno. „Připoutání vzniká i mezi dítětem a nevhodným rodičem, pokud tento rodič působí jako hlavní pečující osoba. Avšak pro uspokojivý sociální vývoj se zdá nezbytné, aby vztah dítě – rodič byl od samého začátku dobrý.“⁶⁰

Rodina dítěti poskytuje určitý sociální vzor, předává mu obraz světa, dítě se v rodině naučí vzorcům chování. Zároveň rodina přináší dětem potřebné zázemí pro jeho další vývoj. Každý jedinec má v rodině svou roli, která je součástí identity. „Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby těchto lidí zůstanou neuspokojeny, a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže.“⁶¹ Dalo by se říci, že čemu se dítě v raném dětství naučí, to si ponese do dalšího života. Vliv rodiny je v tomto směru obrovský. „Škodlivé účinky raného zanedbávání nebo špatného zacházení mohou být v určité míře napraveny vhodnou kompenzační péčí později v dětství, nicméně rané zážitky mají na další vývoj mocný vliv.“⁶² Dítě, které je vychovááno od svého narození s láskou a pochopením, rodiče k němu mají velice láskyplný vztah, je v pozdějším životě méně úzkostné, je přátelštější a k ostatním lidem má vřelý vztah. Mnohé studie prokázaly, že stejně důležité, jako je vztah matka – dítě, je i to, jaký vztah má dítě k otci. Zvláště u chlapců je velice důležitý vztah k otci. „Otcové agresivních chlapců vykazovali vůči synům méně vřelosti a byli více zavrhuující. Mimo to povzbuzovali své syny k agresivitě mimo domov, ačkoliv nepovolovali žádnou agresi vůči sobě.“⁶³ Zároveň matky agresivních synů bývají velice nedůsledné, méně omezují chování svých dětí. Otcové bývají naopak více tvrdí, takže poskytují synům vzor agresivního chování.

To, co se dítě v rodině naučí, jaké vzorce chování, bude s největší pravděpodobností používat i ve své vlastní rodině, kterou si založí. „V dospělosti máme tendenci opakovat totéž, co dělali naši rodiče (pokud jsme nějaké měli), a děláme podobné chyby. V jiném případě se snažíme o pravý opak, ale i v tomto případě je základem naše zkušenost získaná v dětství.“⁶⁴ Tak jak rodiče ovlivňují dítě, může i dítě ovlivňovat rodiče. Například jinak se matka bude chovat ke klidnému dítěti a jinak k dítěti neklidnému. Protože dítě může mít na

⁵⁹ SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. s. 28.

⁶⁰ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. s. 25.

⁶¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a přeprac. vyd. s. 589.

⁶² FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. s. 25.

⁶³ KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. s. 97.

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a přeprac. vyd. s. 591.

matku svým chováním negativní vliv. Dítě, které neustále pláče, nespí a je neklidné, dokáže matku vyčerpávat. „Unavený, zejména depresivní nebo útočnější rodič nebo sourozenec, jehož povinností je starat se o malé dítě, případně chůva, může odpovědět na chování dítěte útočně.“⁶⁵ Pokud rodič neumí reagovat správně, nebo přiměřeně na dětské potřeby, hlavně potřebu bezpečí, dítě pak němu nemá důvěru.. „Svou neuspokojenou potřebu vazby pak buď zdůrazňuje zesilováním emočních projevů (ambivalentní vazba čili vazba s dvojznačným postojem k rodičovské postavě, v němž na povrchu převládá závislost), nebo ji naopak potlačuje a stylizuje se do úlohy nezávislého jedince (vyhýbavá vazba, která je doprovázena staženým chováním). U jiných dětí se vyvine chaotická reakce na rodiče, v níž jsou patrné střídající se projevy potřeby blízkosti rodiče i jeho odmítání (dezorganizovaná vazba).“⁶⁶

Důležité je zmínit, že dítě se vždy připoutá k pečující osobě, kterou můžeme nazvat hlavní. Není nijak důležité, zda se jedná o biologickou matku, či adoptivního rodiče. Takovéto připoutání se k nějaké osobě se ovšem neděje jen v raném dětství. Dítě začíná uvažovat a přemýšlet a často se potřebuje připoutat k někomu, kdo mu poskytne lásku a péči, která mu jinde chybí. Toto jsou případy dětí vyrůstajících v kojeneckých nebo dětských domovech, kdy se velice často upnou například na učitele či vychovatelku. Samozřejmě, že pokud dítě vyrůstá ve zdravém prostředí, je vždy hlavní osobou v jeho životě rodič. V takovém případě dítě může mít k jiným osobám vřelý vztah, ovšem nikdy se k nikomu nepřipoutá nadměrně a u jiných dospělých nehledá lásku, kterou má doma. „Jestliže se však dítě poutá přílišnou závislostí na jiné dospělé než na své rodiče, může to být tím, že jeho vrozený pud k připoutávání není doma plně uspokojován.“⁶⁷ Ačkoliv je rodina pro dítě první a základní zkušeností, na jeho další vývoj působí i další sociální skupiny jako je škola, zájmové kroužky a tak dále.

„V průběhu doby bylo stále jasnější, že narušení vazby mezi matkou a dítětem není izolovanou událostí. Obvykle je doprovázejí další nepříznivé vlivy: duševní onemocnění rodičů, zejména matky, zvláště depresí, poruchy osobnosti rodičů, předčasná úmrtí osoby, která byla pro dítě citově významná, obvykle matky, rozpad rodiny, umístění dítěte v náhradní rodině nebo dětském domově, násilné interakce v rodině, kriminalita a závislost rodičů na alkoholu a drogách, chudoba a bída rodiny.“⁶⁸

---

⁶⁵ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. s. 191.

⁶⁶ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 42.

⁶⁷ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. s. 27.

⁶⁸ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. s. 191.

2.4.2.1 Násilí v rodině

„Klíčové pro vývoj násilného chování bývají patologické vztahy v rodině. Přibližně třetina obětí zneužívání v dětství selhává v pozdější rodičovské roli“⁶⁹ Můžeme tedy říci, že vzorce chování, i když negativní a společensky odmítané, si dítě přesto přenáší do své nové rodiny. Takže můžeme říci, že násilné chování se později přenáší na další členy rodiny, čili na další generaci. Pokud bychom obecně vymezili co je agresivní chování, pak toto lze definovat jako „porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování.“⁷⁰ Agresivní chování může být projevem obrany, nebo může být prostředkem, jak dosáhnout cíle. Agresivně jednající rodič dává svým chováním dítěti vzor, jak se dají řešit konflikty a dítě tento vzorec chování přebírá a samo při řešení konfliktů v budoucnosti může používat agresi. „Agrese může fungovat jako kompenzace, tj. jako zdroj náhradního uspokojení, např. v oblasti potřeby seberealizace, citové akceptace apod.“⁷¹

Samozřejmě že pod pojmem násilí v rodině si můžeme představit jakékoliv psychické či fyzické zneužívání jak dětí, tak i ostatních členů rodiny. „Násilí v rodině tedy zahrnuje: Špatné zacházení s dětmi, násilí mezi dospělými členy rodiny, špatné zacházení se starými členy rodiny a handicapovanými jedinci.“⁷² Pokud budeme mluvit jen o násilí na dětech, můžeme takové chování souhrnně pojmenovat slovem CAN, čili syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Tento syndrom je definován jako „poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež se v dané společnosti hodnotí jako nepřijatelné.“⁷³ Jde tedy o záměr, kdy dospělá osoba využije dětské bezbrannosti k vlastnímu uspokojení svých potřeb. Jedná tedy úmyslně. Je dokázáno, že jakékoliv násilné chování má neblahé následky pro zdárný vývoj dítěte.

Pro další chování dítěte je důležité, jak a proč rodiče děti trestají. Zajímavé je také zjištění, že „dětí z těchto rodin se častěji účastní pouličního násilí v gangu dětí nebo dospívajících, šikanují ve škole jiné děti (nebo jsou obětí šikany, popřípadě jak šikanují, tak jsou obětí).“⁷⁴ Děti, které se v dospívání a dospělosti chovají agresivně, si pravděpodobně takovéto chování přinesly z rodiny, kde tvrdé tresty nebyly výjimkou a dítě se tak naučilo, že agresivní

⁶⁹ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. s. 196.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 266.

⁷¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 271.

⁷² ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krizová intervence pro praxi*. s. 104.

⁷³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené a přeprac. vyd. s. 593.

⁷⁴ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. s. 197.

a násilné chování je běžné a tedy sám se poté chová násilně a násilí využívá k řešení konfliktů. „Časté a drastické tělesné tresty jsou vždycky málo účinné, dítě se rodiči vnitřně vzdaluje, předstírá, lže a manipuluje, aby se tvrdému trestu vyhnulo. Tím jsou paradoxně posilovány způsoby chování, kterým má výchova zabránit.“⁷⁵

Následky násilí páchaného na dětech, popřípadě násilí, kterému je dítě v rodině vystaveno, jsou jak v tom, že se dítě podobným způsobem chová, nebo je i v dospělosti dále obětí násilí, tak také v tom, že „dospělé oběti opakovaného rodinného násilí, jemuž byly vystaveny v dětství, častěji onemocní poruchami příjmu potravy (přejídáním i odmítáním jídla, bulimií a mentální anorexií), jsou více ohroženy sebepoškozováním a sebevraždou, častěji je postihují psychosomatická onemocnění.“⁷⁶

V rámci syndromu CAN, popřípadě obecně v rámci násilí v rodině, můžeme hovořit o deprivaci, hlavně o deprivaci citové. Tam, kde je v rodině nějaká forma násilného chování, můžeme předpokládat, že dítě nemá v rodičích oporu, nezažívá pocit jistoty a bezpečí. Citová deprivace „je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývajícím nedostatkem sebedůvěry, jistoty a bezpečí.“⁷⁷ Samozřejmě, že citovou deprivací netrpí jen děti vyrůstající v rodinách kde se objevuje násilné chování, ovšem i pro tyto děti má rodinné prostředí a chování rodičů za následek citové strádání.

Násilné chování, zneužívání a týrání dětí, i jejich zanedbávání se může vyskytnout v jakékoli rodině. Nemůžeme tvrdit, že se tak děje jen v určitých typech rodin. Existují však rodiny, kde je výskyt takového chování častější. „Těžké násilné činy vůči dětem jsou častější v rodinách z nižších sociálně-ekonomických vrstev, v rodinách s jedním rodičem, v rodinách žijících ve stresujícím prostředí a v rodinách, kde se srážky mezi manželi řeší násilím.“⁷⁸

V tomto směru jsou popisovány typy dospělých, kteří se častěji dopouštějí násilí na dětech. Takovými osobami mohou být lidé „s deprivací nebo subdeprivací osobní historie.“⁷⁹ Dále se může jednat o velmi mladé rodiče, kteří dítě neplánovali, samozřejmě také osoby závislé na drogách či alkoholu, lidé výrazně agresivnější, „osoby mentálně retardované (ne dost mentálně vyspělé k tomu, aby mohly o dítě pečovat a poskytovat mu dost vývojových podnětů).“⁸⁰ Dá se říci, že pokud existují rodiče, kteří mají větší sklony chovat se k dětem násilným způsobem, existují i určité skupiny dětí, u kterých je pravděpodobnější, že se k nim rodiče, nebo jiná pečující osoba, budou chovat násilným způsobem. Jedná se hlavně o děti,

⁷⁵ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 44.

⁷⁶ KOUKOLÍK, O. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřivost deprivantů*. s. 197.

⁷⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 322.

⁷⁸ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřivost deprivantů*. s. 197-198.

⁷⁹ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 17.

⁸⁰ Tamtéž s. 17.

kteře jsou ať už tělesně či mentálně postižené, děti neklidné a plačtivé, děti jejichž chování je nesrozumitelné, a jejich výchova je proto náročnější.⁸¹ Každý rodič v určité situaci nemusí zvládnout svou reakci a reagovat nevhodným způsobem. Hlavními příčinami takovýchto reakcí bývá stres rodičů, kteří nezvládli vypjatou situaci, „přičemž důvody tohoto stresu mohou být nejrůznější – někdy více jindy méně předvídatelné, a tedy i více nebo méně přístupné prevenci.“⁸² Ke stresu rodičů mohou přispívat nejrůznější situace jako je nezaměstnanost jednoho či obou rodičů, závislost na alkoholu a drogách, složité životní situace, které rodiče neumějí řešit a řada dalších.

Výzkumy v tomto směru zjišťují, že děti, které byly zneužívány v dětství se stávají obětí, či aktérem zneužívání v dospívání a v dospělosti. V tomto směru se oběťmi násilí stávají spíše ženy, zatímco muži, kteří mají zkušenost s násilným chováním, se ve větším procentu stávají aktéry násilného chování. „Citově deprivované děti bývají emočně ploché, nedůvěřivé a někdy i hostilní a agresivní.“⁸³ Jak je patrné, citová deprivace má úzkou souvislost s násilným chováním k dítěti ve všech směrech. Ať už se tato zkušenost z dětství týká psychického vývoje, či chování, které takové dítě prokazuje v dospělosti. O citové deprivaci není pochyb ani ať mluvíme o týrání fyzickém či psychickém „ V podstatě se obě formy týrání kombinují. Klinické projevy jsou pak též kombinací somatických a psychických změn.“⁸⁴

2.4.2.2 Rozvod a jeho vliv na dítě

Každé manželství prochází někdy nějakou krizí, ne vždy tuto krizi jsou manželé schopni a ochotni zvládnout a vyřešit. Manželé vstupují do manželství plni optimismu a lásky, po čase se láska ze vztahu vytratí. Manželé jsou mnohdy zaskočeni, co vše je v manželství důležité, jaké překážky je třeba neustále překonávat. Důležitým problémem dnešní doby je také to, že role manželů se ve vztahu překrývají, nejsou jasně vymezeny, což bývá někdy příčinou stresu a napětí. Také doba, kdy se manželé rozhodnou pro založení rodiny, může být jistým krizovým momentem. Dítě v rodině představuje nové starosti, manželé mnohdy nezvládnou nápor, který s sebou rodičovství přináší a začnou se sobě vzdalovat. „Mnoho manželství selže v době, kdy je žena těhotná nebo během prvních měsíců života dítěte. Manžel se někdy ještě před narozením dítěte obtížně vyrovnává se zvýšeným vypětím a novou odpovědností,

⁸¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. A přeprac. vyd. s. 595.

⁸² MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s 18.

⁸³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 324.

⁸⁴ PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. s. 138.

zejména cítí-li se vytlačen na okraj nebo zcela vyloučen z nového vztahu.“⁸⁵ I proto se v dnešní době více mladých párů rozhodne žít bez oddání a prodlužuje se také věk, kdy se partneři rozhodnou mít dítě.

„Uspořádání rodinného systému a pozice, jakou v něm dítě zaujímá, také ovlivní jeho další vývoj, resp. adaptaci na jiné sociální prostředí.“⁸⁶ Ač dítě vyrůstalo a vyrůstá v relativně klidném a harmonickém prostředí, rozvod rodičů má na jeho vývoj vždy vliv. Záleží samozřejmě na tom, jakým způsobem rodiče svou krizi a rozpad manželství řeší, dále je také důležité v jakém vývojovém období se dítě nachází. Ale i přesto, že rozvod a porozvodové řízení proběhnou bez problémů, dítě vždy bude trpět ztrátou rodinného zázemí a ztrátou jednoho z rodičů. Z určitého hlediska by se dalo říci, že rozvod je mnohdy spíše vysvobozením a rodina tak očekává, že se po rozvodu vše uklidní a zlepší. „Tyto základní předpoklady, pro které je rozvod obecně akceptován, se však ne vždy naplňují a očekávané pozitivní změny se neobjevují, naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům i v době po rozvodu.“⁸⁷

Konflikty v manželství, které můžeme nazvat manželským nesouladem, jsou ve své podstatě běžné a jde o to, že se manželé neumí shodnout a dohodnout kompromis. Tento nesoulad ovšem nemusí mít žádné další následky a ve většině případů se manželé nakonec vždy nějak dohodnou. Pokud takovýto nesoulad má trvalejší charakter, hovoříme o manželském rozvratu. Do tohoto stádia se však manželský nesoulad dostane jen v menší části případů. O manželském rozvratu hovoříme pokud rodina je natolik rozvrácena, že nedokáže plnit některou ze svých základních funkcí. Pokud manželství v tomto stádiu setrvá delší dobu, dá se říci, že následky pro dítě má stejné jako rozvod, v některých případech i větší. „Je nutné si uvědomit, že vedle rodin, které se rozvedly, existuje značný počet nepřilíh dobře zjištěných rodin, které žijí v trvalém rodinném rozvratu s výrazným narušením rodinných funkcí, ale o rozvod z nejrůznějších důvodů nepožádají. Někdy hovoříme o rozvodu nedeklarovaném.“⁸⁸ Rozvrat rodiny působí na dětskou psychiku, zapříčiňuje řadu traumat, někdy až pocitů „které budou sice po jistém čase takzvaně zapomenuty, jenomže z nich plynoucí emoční poškození zůstane definitivně nezvratné.“⁸⁹ Dítě, které prožívá rozvodové období svých rodičů, se upne právě na tento problém, velice často se přestane zajímat o okolí a svou pozornost věnuje jen konfliktu mezi rodiči. „Takové dítě, doma přetížené starostmi, není schopno věnovat se druhým a účastnit se školních činností. Ve své

---

⁸⁵ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 19.

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. a přeprac. vydání. s. 46.

⁸⁷ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 133.

⁸⁸ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 134.

⁸⁹ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. s. 31.

nejrušivější podobě se tento stav projevuje extrémními nároky na učitelovu pozornost nebo odporem a nepřátelstvím vůči celému světu.“⁹⁰ U dětí, které jsou školou povinné, se vliv rozvodu velice často projeví právě na výsledcích a přístupu k celému vyučování.

Jako každý člověk, i dítě v takovéto krizové situaci hledá řešení jak se s takovým problémem vyrovnat. Většina dětí se nechce smířit s tím, že se jejich rodiče od sebe vzdalují. Děti velice snadno vycítí, že se mezi rodiči něco děje a to i v případě, že se manželé snaží dítě před svými spory chránit a nezatahovat jej do nich. „Mezi faktory ovlivňující reakci dětí na rozchod rodičů patří i ty, jež souvisejí s jejich osobnostmi. Některé děti jsou houževnaté a umějí se vyrovnat s potížemi, bývají nezávislé, ale přesto dokážou vyhledat lidi, u nichž najdou podporu. Tyto děti se s rozchodem rodičů vyrovnají patrně dobře, ale někdy také obratně skrývají své pocity, zejména když chtějí chránit jiné členy rodiny. Na opačném konci spektra stojí děti, které ztratí veškerou sebedůvěru a vnímají situaci jako nespravedlivou. Případají si opuštěné a zoufalé, jsou očividně hluboce nešťastné.“⁹¹

Také je důležité, zda se jedná o chlapce či o dívku. Dívky jsou v období puberty citlivější než chlapci, jejich reakce na rozvod rodičů jsou emotivnější a dívky se více stahují do sebe. Odlišné reakce chlapců a dívek jsou však velice obecné. V podstatě i chlapci bývají velice citliví a s rozvodem rodičů se neumějí vyrovnat. Důležité je s jakým rodičem po rozvodu dítě zůstane. Ve většině případů se děti dostávají do péče matky a toto je deprimující hlavně pro chlapce, kteří tak přijdou o vzor. „Téměř každý druhý otec bezprostředně po rozvodu zpretrhá svazky se synem a chlapec tak zůstává bez vzorového modelu, pokud do rodiny nepřijde nový partner. Chlapcovy pokusy o projevy mužnosti jsou interpretovány jako agresivní chování. Chlapec také nemůže otevřeně projevovat svůj smutek z otcova odchodu – chlapci přece nepláčou!“⁹²

„Dítě je dále stresováno příchodem nového partnera matky či partnerky otce. Často je nuceno se i proti své vůli s nimi důvěrněji seznamovat, vyžaduje se na něm mazlení a láska, kterou dítě, alespoň zpočátku, necítí.“⁹³ V takovémto případě je pak stupňováno napětí mezi dítětem a rodičem, který si našel nového partnera. Rodič potřebuje, aby dítě citově přilnulo k novému partnerovi a pokud se tak neděje, dává se tak za vinu většinou dítěti. Matka či otec, který si najde nového partnera potřebuje vytvořit novou rodinu a často si neuvědomuje, že dítě potřebuje čas, aby se s novým rodičem sžilo. Pokud je dítě do takového vztahu nuceno, stane se většinou opak a dítě nového partnera nenávidí a dává to najevo.

---

⁹⁰ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. s. 39-40.

⁹¹ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 36.

⁹² tamtéž s. 36.

⁹³ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 137.

Důležité je si uvědomit, že dítě reaguje na rozvod rodičů různě v různém věku. Ovšem vždy, i když si rodiče myslí, že dítě už je dospělé a rozumné, děti rozvodem trpí a bez rozdílu věku prožívají smutek. Rodiče často podceňují vnímavost dětí. U dětí předškolního věku si potom neuvědomují, že dítě také prožívá rozvrat manželství velmi citlivě. Takové děti si často dávají za vinu, že se rodiče hádají. Myslí si, že důvodem hádek je jejich chování. „Malé děti nechápou přesně, co se děje kolem rozvodu, a už vůbec nevědí proč. Nemají dost slov, aby dokázaly vyjádřit složité pocity, jež v této souvislosti prožívají. Dávají je najevo chováním i nepřímými způsoby, například pláčem.“⁹⁴ Děti mladšího školního věku jsou rozvodem zasaženy velice hluboko. V tomto věku je působení rodiny na dítě nejdůležitější. Děti, které nechodí ještě do školy a jediným vzorem je pro ně matka s otcem, si můžou vytvořit nesprávnou představu o rodině, o ženách či mužích a vůbec o dospělých. Děti v tomto věku vidí v rodičích jediný a nejlepší vzor a právě rozvod je velice nebezpečný.

Ve věku, kdy dítě navštěvuje první stupeň základní školy, je rozvod rodičů velice stresující. Zejména pro chlapce, pokud rodinu opustil otec. Stres z rozvodu rodičů se ve většině případů projeví i na školních výsledcích. Děti mají starosti s tím, co se děje v rodině a jejich pozornost ve škole klesá. To, že se dítě zhoršilo ve škole, někdy může posílit hádky mezi rodiči, kteří si navzájem dávají za vinu to, že se dítě špatně učí. Toto se potom dále odráží na dítěti, neboť tím roste pocit viny za hádky rodičů. „Zhoršení školního prospěchu u chlapců je podmíněno také jejich nekonformním, často agresivním chováním, které je přirozeným výsledkem dlouhodobé frustrace.“⁹⁵ U dívek není zhoršení prospěchu většinou tak nápadné. Je to dáno tím, že dívky na rozvod rodičů reagují jinak, většinou mírněji, jsou uzavřené samy do sebe. Děti se často chovají tak, aby dokázaly, že jeden rodič na jejich výchovu nestačí a že by se rodiče k sobě měli vrátit. „Většina těchto dětí žije s matkou a některé zjišťují, že přizpůsobit se změnám je při chybějícím mužském vlivu ještě obtížnější.“⁹⁶

Jak již bylo řečeno, chlapci se rozvodem rodičů vyrovnávají spíše agresivnějším chováním, mohou se vyskytnout problémy s chováním, drobné krádeže a podobně. Toto chování je způsobeno hlavně ztrátou otce, protože většina dětí zůstává po rozvodu právě s matkou. Naproti tomu dívky jsou citlivější a uzavřenější. Toto chování je nejvýraznější v době pubescence, kdy je rozvod pro dívky velice složitý a stresující. „Dospívající mladí lidé jsou

---

⁹⁴ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 43.

⁹⁵ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 136.

⁹⁶ SMITH, H. *Děti a rozvod* s. 44.

velmi zranitelní, protože se rmoutí stejně jako děti, ale současně už začínají chápat svět dospělých, neboť se sami považují za dospělé.“⁹⁷

„Všechny stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu rodičů vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ke vzniku různých psychopatologických obrazů, ale také, zvláště u chlapců, k antisociálnímu chování.“⁹⁸ V tomto období, je u dívek velice nebezpečné, že začnou chápat muže jako špatné a nikdy nedokáží navázat plnohodnotný vztah. V tomto období je také velice důležité, zda má dospívající důvěru k někomu jinému než je rodič. Do popředí se mohou dostávat vrstevnické skupiny, k nimž se mladý člověk vztahuje, protože doma má pocit samoty. „Dále platí, že špatný vztah s rodiči zvyšuje počet kontaktů s vrstevníky, ale nepodporuje kvalitu těchto vztahů.“⁹⁹

Po rozvodu se mění role rodiče, který s dítětem zůstane sám a tím i vztahy k dítěti. Někteří rodiče se po rozvodu až nezdravě upnou na dítě, dítě se pak stane středem jejich vesmíru. Rodiče používají děti jako „vrbu“, svěřují se jim se svými problémy a přenášejí tak na dítě své trápení. Dítě je potom vystaveno stresu, který neumí zvládnout neboť se dostává do role ztraceného rodiče a nahrazuje tak matce nebo otci partnera v komunikaci. Rodič pak své dítě bere jako dospělé a nevěnuje mu pozornost, kterou potřebuje jako dítě. Takovýto přístup můžeme nazvat „systém s jedním kompasem. Je to obvykle matka, kdo užívá dítěte jako kompasu, který jí má orientovat v porozvodových obtížích.“¹⁰⁰ Stává se také, že se většinou matka snaží svého bývalého muže přivolat nazpět. Používá k tomu dítě, o kterém tvrdí, že je nevladatelné. Dítě se v tomto případě nevědomky snaží matčiny výtky podporovat a opravdu se začne chovat tak, jak matka říká.

Nebezpečím také je, když rodič po rozvodu chce dítěti vynahradit ztrátu otce či matky materiálními dary. Chtějí tak vynahradit svou rodičovskou roli. Pro dítě je ovšem důležité, aby se rodič stále choval jako rodič.

Porozvodové spory také působí negativně na dítě. Velice často se stává, že rodiče se navzájem pomlouvají. Shazují se navzájem před dítětem, které je zmatené, jelikož neví, co si má o rodičích myslet. Také často své děti uplácí drahými dary, aby si získali jejich důvěru a přetáhli ho na svou stranu. Nebezpečím také je, když si rodič přivede nového partnera. „Nového partnera, obecně řečeno, lépe přijímají mladší děti, hůře děti starší.“¹⁰¹

---

⁹⁷ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 45.

⁹⁸ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 137-138.

⁹⁹ MACEK, P. *Adolescence*. s. 56.

¹⁰⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. s.

¹⁰¹ MATĚJČEK, Z. DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. s. 150.

Důležité tedy je, aby rodiče byli při rozvodu, i po něm, k dětem velice citliví. Je nebezpečím, když si rodiče namlouvají, že dítě rozvod ještě nechápe a proto na něho nemůže mít vliv. Je důležité dítěti vše vysvětlit s ohledem na jeho věk. Dále je také potřeba aby se rodiče k sobě chovali pokud možno dobře, nesnažili se dítě od druhého rodiče odpoutat, či zpřetrhat s ním svazky. Dítě je velice chápavé a pokud s ním rodiče manipulují, je zmatené. To, jak bylo s dítětem zacházeno v době rozvodu i po něm, se projeví na dalším vývoji dítěte a děti si zkušenosti z tohoto období přenáší až do dospělosti. „Optimální vysvětlení situace je, že rodiče si sice nerozuměli, a proto se rozešli, ale že dítě tím o nikoho z rodičů nepřichází a že táta (máma) je má stále stejně rád a bude se s ním často vídat. Takovýto citlivý přístup nebere dítěti vzor, podle něhož se dosud formovala jeho vyvíjející se osobnost.“¹⁰²

2.4.2.3 Dítě žijící s jedním rodičem – neúplná rodina

Důvodů, proč rodina není úplná je mnoho. Dítě může přijít o rodiče v důsledku úmrtí jednoho z nich, nebo po rozvodu rodičů. Výjimkou není ani to, že dítě jednoho ze svých rodičů, nejčastěji otce, vůbec nepozná. Dítě, které postrádá jednoho rodiče, je ochuzeno o vzor, který mu tento rodič nemůže poskytnout. Nejčastěji je to matka, která s dítětem zůstává sama a potom tomuto dítěti chybí otcovský vzor a zároveň takovéto dítě nepozná, jak funguje úplná rodina s oběma rodiči. Zároveň veškerá zodpovědnost a péče, kterou rodiče vůči dítěti mají, spadá jen na jednoho z nich a tím je tento rodič vystaven většímu tlaku. Rodič, který zůstane s dítětem sám, má větší zodpovědnost, zároveň nemá podporu ve výchově dítěte, často může být přetížený a mít pocit, že na tuto roli nestačí. Musí dítěti vynahradiť otce i matku, což je nemožné. „Osamělý rodič musí zastávat univerzálnější roli, do níž je třeba zahrnout typické otcovské i mateřské chování. Vzhledem k tomu ztrácí specifické rysy dané mužskou či ženskou rolí.“¹⁰³ Neúplné rodiny v současné době vznikají zejména následkem rozvodu manželů. Dalším, velice častým způsobem, jak vznikají neúplné rodiny, je ten, že matka s otcem svého dítěte nikdy nezačala žít. Žena se sama může rozhodnout, že bude svobodnou matkou. Takto se většinou rozhodnou ženy starší, mladší ženy se svobodnými matkami stávají většinou tak, že „přicházejí do jiného stavu často neplánovaně, vinu má selhání nebo zanedbání antikoncepce, jejich partneři jsou spíše krátké, letmé známosti.“¹⁰⁴ V případě, že chybí v rodině postava otce, může tuto roli zastupovat například dědeček či strýc a podobně. Pokud muž v rodině chybí od samého začátku, je tato situace

¹⁰² LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. s. 173.

¹⁰³ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 367.

¹⁰⁴ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. s.

velice složitá. Chlapec tak nikdy nepozná mužskou roli a nemůže se s ní identifikovat, chybí mu mužský vzor. Dívka, která nikdy nežila s otcem nikdy nepozná a nenaučí se, jak jednat s muži, což se může projevit v navazování vztahů v dospělosti. „Podle výsledků jedné studie však děti narozené osamělým matkám a nadále s nimi žijící prospívají v průměru lépe než děti, které později žily s oběma rodiči nebo s nevlastním rodičem.“¹⁰⁵

Můžeme se tedy domnívat, že dítě nejvíce ovlivní situace, kdy žije s jedním rodičem po rozvodu. Tedy, kdy už si vytvořilo nějakou představu o tom, jak funguje rodina a jakou kdo v ní zaujímá roli. Po rozvodu odchází od rodiny většinou muž. Na matce potom zůstává veškerá odpovědnost za dítě. Po rozvodu ztrácí taková matka, samoživitelka, určité sociální postavení, nehledě k tomu, že většinou přichází o část finančních příjmů a dostává se tak do nelehké situace.

Role osamělého rodiče je velice náročná a ne každý takový rodič se s ní dokáže vyrovnat. „Postoj osamělého rodiče k jeho dětem se pod vlivem takové zátěže může měnit.“¹⁰⁶ Některé matky mohou na takovou situaci zareagovat zvýšeným napětím, kdy si vše vybíjejí právě na dítěti, nebo naopak k dítěti až nezdravě přilnou a litují se. „Dítě vnímá samo sebe jen jako polovinu páru a ne jako úplnou osobnost a připadá si provinile, protože maminka je doma sama a osamělá. Děti v této situaci se mohou stát dobrovolnými vězni, v noci je pronásledují děsivé sny a ve chvílích nečinnosti je ruší bolestné vzpomínky.“¹⁰⁷

2.4.2.4 Dítě v rodině alkoholika - závislosti

Závislost vyvolaná užíváním alkoholu či jiných návykových látek může dítě zasáhnout ještě v prenatálním stádiu vývoje. Je prokázáno, že matka, která v době těhotenství užívá návykové látky, a to včetně tabákových výrobků, ohrožuje dítě jak po tělesné, tak i po psychické stránce. „Jestliže se kouření těhotné ženy očekávající syna kombinuje se skupinou dalších nepříznivých vlivů, a to s jejím věkem nižším než 20 let, bude-li matkou samoživitelkou, jde-li o nechtěné těhotenství a prokáže-li se u chlapce po narození vývojové opožďování, například věk, v němž chlapec začne chodit nebo mluvit, stoupá riziko, že se dopustí násilného trestného činu nebo jejich většího počtu, čtrnáctkrát.“¹⁰⁸ Matka, která je v době těhotenství závislá na alkoholu či drogách, ohrožuje dítě mnohonásobně více. Takové děti jsou častěji mentálně či zdravotně postižené, jejich vývoj neprobíhá dle normálu, navíc jsou ohroženy fetálním alkoholovým syndromem. Takové děti mají charakteristické fyzické

¹⁰⁵ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 115.

¹⁰⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. s. 368.

¹⁰⁷ SMITH, H. *Děti a rozvod*. s. 120.

¹⁰⁸ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. s. 227.

odlišnosti a navíc je ohrožen i jejich intelekt. Tento stav je trvalý a nedá se změnit. Dítě, jehož matka v době těhotenství užívala alkohol, je ohroženo i v oblasti učení, například může pomaleji chápat, může se u něho projevit snížená schopnost uvažování, poruchy počítání, ale také například hyperaktivita. Toto vše se samozřejmě odrazí na dalším průběhu života takového dítěte. „Děti pijících rodičů mají častěji než děti rodičů, kteří nepijí, poruchy chování, poznávacích funkcí, a – podobně jako jejich rodiče – se v průběhu života na alkoholu častěji stávají závislé.“¹⁰⁹

Alkohol v rodině hraje různou roli. Někteří dospělí si takto ventilují zlost, jiní alkohol užívají ve stresových situacích a podobně. Jestliže se s občasného popíjení vyvine závislost, představuje to velikou zátěž na všechny členy domácnosti. O závislosti můžeme mluvit tehdy, kdy potřeba po alkoholu je velice silná a pokud člověk bez alkoholu cítí nejistotu a přestane se ovládat. Závislý člověk navíc alkohol, či jinou drogu, považuje za prvotní a pokud se mu drogy nedostává, za každou cenu ji chce sehnat.. Alkohol se tak stává nejdůležitější v životě člověka a všechny ostatní potřeby a povinnosti jsou odsunuty. Nebezpečím je „abstinenční syndrom, který je reakce na snížení obvyklé dávky nebo na abstinenci.“¹¹⁰

Rodina, v níž je jeden nebo více členů závislých na alkoholu či jiných návykových látkách, dává dítěti zkreslený obraz společnosti a světa. Dítě je vystaveno mnohým scénám, v nichž hlavní roli hraje alkohol. Rodič, závislý na alkoholu se ke svému dítěti chová s ohledem na to, zda je jeho potřeba po alkoholu uspokojena či ne. V takových případech pak mnohdy děti mají k rodiči ambivalentní vztah, neboť ve stejných situacích rodič reaguje jinak, právě s ohledem na svůj aktuální stav. V takových rodinách dochází velice často k hádkám, které mohou přejít až k agresivnímu chování a to i vůči dětem. „Rodič závislý na alkoholu může nepříznivě ovlivňovat psychický stav svého dítěte. Je zvýšené riziko, že děti v rodinách alkoholiků budou trpět nějakou formou deprivace, respektive subdeprivace.“¹¹¹ Takový rodič nemůže dostatečně naplnit svou roli a zanedbává dítě jak po stránce psychické, tak mnohdy i po stránce fyzické. Rodiče tak dávají svému dítěti špatný příklad a pro dítě nejsou vyhovujícím modelem, podle kterého by si dítě mělo utvářet vztah k ostatním lidem. Rodina pro dítě nepředstavuje jistotu a bezpečí.

Děti, které měly v dětství takovýto rodičovský model, mohou mít problémy v dospělosti. Nebezpečím je, pokud se s rodičem alkoholikem identifikují. Znamená to, že v dospělosti se často stávají závislými na alkoholu a převezmou tak vzorce chování, které si odnesly z dětství. Identifikují se tak se svým rodičem alkoholikem. „Mnohdy je tomu naopak, děti

---

¹⁰⁹ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouřa deprivantů*. s. 227.

¹¹⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 289.

¹¹¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 294.

tohoto rodiče přestávají respektovat, protože je jeho chování děsí (agresivní alkoholik, jenž bije matku, rozbíjí nábytek apod.), nebo vyvolává jejich odpor (alkoholik, který se znečišťuje, vrávorá a blábolí nesmysly).¹¹² V takovém případě pak tyto děti mají v dospělosti k alkoholu spíše odpor.

3. PORUCHY CHOVÁNÍ

Na rozvoj takzvané rizikové mládeže mají vliv změny, které probíhají v západním světě. Rodina je v dnešním světě zakládána na emotivním uspokojení dospělých, mnoho dětí žije jen s jedním rodičem, nebo dokonce vyrůstá v ústavní výchově. „Slábnou systémy sociální kontroly, které tradičně ovlivňovaly ty sféry života, jež se dnes pokládají za soukromé. (Byl to vliv církve, vliv „vrchnosti“, vliv širší rodiny, vliv sousedů.)“¹¹³ Selhávání rodiny v jejích základních funkcích pak dostává děti do situací, ve kterých se neumějí zorientovat a adaptovat se na ně. Selhání rodiny je pravděpodobnější u rodin s nezletilými rodiči, nebo v rodinách alkoholiků či drogově závislých, v rodinách, kde dítě vychovává jen jeden rodič, tam kde dochází k rozvodu. „Osobnostní anomálie rodiče je často spojena se sociálním selháváním dítěte – rodič např. nezvládá svou zlost, čímž jednak dítě přímo deptá, jednak mu poskytuje nevhodný příklad řešení konfliktů. Rodič se může chovat protispolečensky a také v tomto ohledu může představovat pro dítě vzor. I ekonomické selhávání rodiny, pojící se s nízkou kvalitou bydlení, s nedostatečnou výživou a se špatnou hygienou, děti ohrožuje.“¹¹⁴ Pro dítě z dysfunkční rodiny je obtížné převzít správné vzorce chování, které nejsou protispolečenské.

„Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícím se obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Je-li takové chování u daného jedince extrémní, mělo by porušovat sociální očekávání přiměřené věku, a proto být závažnější než obyčejná dětská nezbednost nebo rebelantství v adolescenci. Ojedinelé disociální nebo kriminální činy nejsou samy o sobě důvodem pro tuto diagnózu, která vyžaduje, aby charakter takového chování byl trvalý.“¹¹⁵ Pro snazší orientaci v oblasti poruch chování jsou zpracovávány tabulky, ve kterých jsou uvedeny projevy poruchového chování v konkrétním vývojovém období.

---

¹¹² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. přepr. Vyd. s. 572.

¹¹³ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. s. 267.

¹¹⁴ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. s. 269.

¹¹⁵ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. s. 187.

Věk	Poruchové projevy
1,5-2 roky	Temper tantrums (návaly zlosti), odmítání plnit požadavky, stálé vyžadování pozornosti, hyperaktivita, specifické strachy, nepozornost
3-5 roků	Temper tantrums, odmítání plnit požadavky, stálé vyžadování pozornosti, specifické strachy, přecitlivělost, lhaní, negativismus
6-10 roků	Temper tantrums, hyperaktivita, specifické strachy, přecitlivělost, lhaní, školské selhávání, žárlivost, nadměrná uzavřenost
11-14 roků	Temper tantrums, přecitlivělost, žárlivost, školské selhávání, nadměrná uzavřenost, náladovost
15-18 roků	Školské selhávání, záškoláctví, podvádění při zkoušení, deprese, opíjení se, kouření, zneužívání drog, předčasná sexuální aktivita, krádeže v obchodech či jiné přestupky proti zákonu

Zdroj : LANGMEIER, J. a kol. *Dětská psychoterapie*. s. 24.

Nejčastěji se tato porucha projevuje u dětí žijících v nepříznivém sociálním prostředí a zároveň je častější u chlapců. „Diagnostické známky jsou útočnost vůči lidem a zvířatům, ničení majetku, zakládání ohně, přičemž cílem je způsobit vážnou škodu, podvádění, krádeže, časté lhaní, záškoláctví a noční pobyty mimo domov bez povolení rodičů před 13. rokem věku.“¹¹⁶ U dětí, které v dětství a dospívání trpí poruchou chování, se v dospělosti může projevit porucha disociální osobnosti. Je zde také zvýšené riziko, že děti s poruchou chování budou v budoucnosti užívat alkohol či jiné návykové látky.

Mluvíme-li o poruchách chování, je nezbytné hledat příčiny v rodině a výchově. Na dítě rodina působí od narození a její vliv pokračuje i v dalších letech. S rodinou je dítě spojeno navždy, neboť rodina je pro dítě důležitou socializační skupinou. Rodina zajišťuje dítěti základní biologické funkce a zároveň je její vliv i socializačně-výchovný. Dítě se v rodině připravuje na další život, přebírá role a vzorce chování od svých rodičů.

Pokud bychom si obecně charakterizovali co je vlastně poruchou chování, můžeme je chápat jako „odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni rozumových schopností.“¹¹⁷ Dítě se učí odlišovat mezi dobrým a špatným, což ovlivňuje jeho okolí. Jedinci, kteří mají poruchové chování se nedokáží přizpůsobit normám společnosti a tím nedokáží splnit očekávání okolí.

¹¹⁶ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. s. 94.

¹¹⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přepr. Vyd. s. 779.

Poruchové chování často souvisí s nedostatkem empatie, kdy děti jsou často spíše egoistické a neumí vytvořit přiměřený sociální vztah. Často dítě, které má problémy s chováním nezažije v rodině žádné citové vztahy, takže se nenaučí porozumět jiným lidem a neumějí se vcítit do druhého. Na děti obtížně vychovatelné také má mnohdy větší vliv vrstevnická parta. Dítě v takové skupině hledá citovou vazbu, kterou nemá v rodině.

Co se týče poruch chování, je takové chování obvykle spojováno s kriminalitou dětí. Výzkumy zaměřené na rodiny takových dětí potvrzují, že jde většinou o rodiny neúplné, rodiny, kde rodiče mají nižší vzdělání nebo dokonce rodiče sami měli problémy se zákonem a také jde o rodiny, kde je narušena emocionální funkce rodiny. „Emocionální funkce rodiny je vnitřně spojena s ostatními funkcemi: s biologicko-reprodukční a ekonomicko-zabezpečovací funkcí, zejména přes pocit biologické a ekonomické jistoty dítěte; s kulturně výchovnou a socializační funkcí pak především tím, že proces socializace není prostou pasivní adaptací jedince na společnost, ale aktivním spojováním jedince se společností, v němž aktivita subjektu nutně předpokládá i subjektivní vnitřní citový náboj tohoto spojování.“¹¹⁸

3.1 Příčiny vzniku poruch chování

Vznik poruchy chování je ovlivněn celou řadou faktorů. Můžeme hovořit o celé řadě vlivů, které na sebe vzájemně působí. Jedná se například o genetické dispozice, oslabení nebo porucha CNS, sociální prostředí dítěte, úroveň inteligence dítěte a podobně. Svou úlohu hraje i to do jaké míry a jak plní rodina své základní funkce. Poruchy chování jsou tedy u každého dítěte podmíněny různými faktory a jejich kombinací. Důležité pro charakterizování poruch chování je že „nejde o následky duševních poruch či onemocnění, ale o odchylky v osobnostním vývoji, které jsou dány interakcí základních etiologických faktorů.“¹¹⁹

Genetický vliv na poruchy chování může být hlavně na úrovni temperamentu. „Rizikovým faktorem je dráždivost, impulzivita, potřeba vyhledávat vzrušení, snížený sklon k úzkostnému prožívání (to znamená snížení zábran) a menší citlivost ke zpětné vazbě, resp. nezávislost na pozitivním sociálním hodnocení, lhostejnost k odezvě.“¹²⁰ Určení, do jaké míry je porucha chování ovlivněna geneticky je složité. Dítě může trpět několika poruchami zároveň, záleží také na duševním zdraví rodičů, vlivu, který má na dítě okolí apod. Výzkumy v této oblasti jasně nedokázaly, že je možné „mít v genech“ poruchu chování. Dalo by se tedy spíše říci, že

¹¹⁸ ŠTÍPEK, J. *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. s. 33.

¹¹⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. s. 67.

¹²⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profesie*. 3. rozšíř. přepr. vyd. s. 781.

„některé děti jsou v důsledku své genetické výbavy k poruchám pouze více disponovány- jsou mnohem citlivější na vlivy jakýchkoliv nepříznivých okolností, v nichž se mohou ocitnout.“¹²¹ Porucha chování se tedy rozvíjí až vlivem, který působí na dítě, ať už jde o rodinu, školu či vrstevnickou skupinu.

Porucha chování může být rozvinuta také následkem biologických vlivů. Jde hlavně o narušení funkce centrální nervové soustavy, například důsledkem postižení, po úrazu hlavy, onemocnění mozku a tak dále. „U těchto jedinců lze snadněji vyprovokovat neadekvátní reakce, např. výbuch agresivity.“¹²²

Velký vliv na chování dítěte má také syndrom poruchy pozornosti s hyperaktivitou (ADHD). „Při vzniku ADHD se uplatňuje genetická zátěž. Mezi biologickými příbuznými dětí stížených ADHD, kteří jsou v prvním stupni příbuzenství, se vyskytuje ADHD a další poruchy, například vývojové poruchy učení (příkladem je dyslexie), antisociální porucha osobnosti, poruchy vznikající ze závislosti na alkoholu a drogách i úzkostné poruchy, častěji než v populaci kontrolní.“¹²³

„Syndrom hyperaktivity, vrozená anomálie osobnosti, deficit rozumových schopností, deficit komunikačních dovedností, neatraktivní zevnějšek jsou příklady vrozených faktorů disponujících k sociálnímu selhání.“¹²⁴

Jak již bylo zmíněno, velký vliv na poruchové chování má sociální prostředí dítěte, rodina, škola a vrstevnické skupiny. Rodiče těchto dětí často nejsou schopni plnit rodičovskou roli. Jde také častěji o rodiny neúplné, svobodné matky a rodiny, ve kterých figuruje alkohol či jiné návykové látky. „Bylo zjištěno, že následné problémy také vznikají u dětí, které byly po rozvodu nebo rozchodu rodičů umístěny u rodiče opačného pohlaví. Chlapci, kteří zůstali s matkou, mívají jisté potíže – ty zřejmě souvisí se ztrátou mužského vzoru, s nímž mají potřebu se identifikovat, nebo z praktičtějšího hlediska proto, že matky nejsou schopné uplatnit potřebnou autoritu při výchově.“¹²⁵

Příčinou poruchy v chování mohou být i nějaké skryté stresové situace. Takovou příčinou může být například týrání či zneužívání dítěte. Týrání a zneužívání dítěte obvykle probíhá utajeně, to znamená že oběť takového činu nemá příležitost cokoliv sdělit. V důsledku toho nastává změna chování. Obecně platí, že je-li dítě svědkem či obětí nějakého násilí, projeví se to v jeho chování. Dítě, které nemá dostatečnou citovou vazbu k rodičům a zároveň mu rodiče

---

¹²¹ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. s. 30.

¹²² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 rozšíř. přeprac. vyd. s. 782.

¹²³ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. s. 97.

¹²⁴ MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. s. 269.

¹²⁵ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování u dětí*. s. 35.

nedokázali vytvořit prostředí, ve kterém se cítí bezpečně a jistě, bude mít v pozdějším věku problémy s navazováním a udržováním vztahů s ostatními lidmi.

Na změnu chování dítěte má v podstatě vliv každá důležitá změna v jeho životě, ať už se jedná o rozvod, ztrátu důležitého člena rodiny, nebo například zahájení školní docházky a podobně.

Dítě se může začít chovat agresivněji a hruběji i následkem toho, že si ho rodiče dostatečně nevěnují, či upřednostňují sourozence. Děti z početných rodin mohou trpět nedostatkem zájmů rodičů, zatímco naopak dítě-jedináček může trpět přílišnou péčí rodičů.

Vůbec důležitým činitelem, majícím vliv na chování dítěte, je styl rodičovské výchovy. Příliš striktní výchova v dítěti vzbuzuje spíše strach, takové děti mají většinou nižší sebevědomí a jsou uzavřeny sami do sebe. Naopak pokud jsou rodiče příliš benevolentní, „dítě si dělá co chce, nevytvoří si mechanismus ovládnání svých pohnutek a může se z něj stát agresivní člověk.“¹²⁶ Pokud rodiče nemají dostatečný dohled nad dítětem, je velice pravděpodobné, že dítě se začne chovat delikventním způsobem. Také příliš tvrdá disciplína uplatňovaná ve výchově může negativně působit na chování dítěte. Bylo potvrzeno že „v rodinách delikventně se chovajících adolescentů se rodiče méně starají o vytvoření zábran v asociálním chování dětí nebo je jejich výchovný styl nekonzistentní – jednou dítě za přestupek trestají vehementně, jindy ho za totéž netrestají.“¹²⁷

3.2 Poruchy chování podmíněné věkem

Při posuzování poruch chování je potřeba přihlédnout k věku dítěte. V určitých vývojových obdobích jsou výkyvy v chování, které jsou pro to konkrétní vývojové období typické. „O poruchách chování obvykle mluvíme až ve středním školním věku, i když u disponovaných dětí nebo za nepříznivých okolností se nežádoucí chování objevuje již v ranějším vývojovém období. Tento projev může signalizovat budoucí závažnější poruchu, ale může mít i přechodné trvání. Četnost poruch chování s věkem stoupá, k jejich největšímu nárůstu dochází mezi 9. a 13. rokem.“¹²⁸

U dětí mezi druhým až devátým rokem se nejčastěji vyskytuje porucha opozičního vzdoru, která se projevuje hlavně ve vztahu dítěte k autoritě. „V raném školním věku jde především o projevy nezralosti nebo nepřipravenosti. Některé děti bývají natolik infantilní, že nedovedou přijmout omezení daná rolí školáka. (To se obvykle projevuje neustálým vyrušováním,

¹²⁶ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování u dětí*. s. 48.

¹²⁷ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 44.

¹²⁸ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 rozšíř. přeprac. vyd. s. 788.

vybíháním z lavice, hraním, mluvením, apod.)“¹²⁹ Děti raného školního věku, následkem změny uvažování, mohou budít dojem lhaní. Nejde ovšem o lhaní v pravém slova smyslu, ale o konfabulaci, tj. „nepřesné odlišení od skutečnosti a vzpomínek či fantazijní produkci, kterou dítě považuje za reálnou.“¹³⁰

Se zvyšujícím se věkem dítěte roste také důležitost vrstevníků a zvyšuje se tak vliv skupiny na dítě. V době středního školního věku se můžeme setkat se šikanou, neboť školní třída působí jako celek a dokáže jednotně odmítnout nežádoucího člena.

V době dospívání je pak důležitým znakem to, že se dítě odpoutává od rodiny, hledá si autoritu, která pro něho představuje obraz světa. V tomto období roste touha po experimentování. Mladí mají potřebu vymanit se „od normy“ a dokazovat si vlastní samostatnost. V tomto období je také největší riziko, že dospívající začne páchat závažnější trestné činy. V době pubescence a adolescence je velice důležité jaké vztahy má dospívající ke své rodině. V případě, že rodina pro takového dospívajícího není zdrojem opory a bezpečí, je větší pravděpodobnost, že se začne projevovat delikventním chováním.

3.3 Typy poruch chování

„Diagnóza Poruchy chování zahrnuje:

- F91.0 Porucha chování ve vztahu k rodině
- F91.1 Nesocializovaná porucha chování
- F91.2 Socializovaná porucha chování
- F91.3 Porucha opozičního vzdoru
- F91.8 Jiné poruchy chování
- F91.9 Porucha chování nespecifikovaná“¹³¹

Poruchy tedy dělíme podle toho, kde se projevuje, zda jen v rodině, či v jiné skupině na kterou je dítě vázáno, nebo všude za všech okolností. „V závislosti na charakteru poruch lze formálně diferencovat neagresivní porušování sociálních norem (lži, záškoláctví, útěky a toulání) a agresivní poruchy chování (šikana, vandalismus, rvačky a jiné násilnosti).“¹³² Poruchy chování mají různé příčiny, různou formu a vzájemně se kombinují. Je poměrně těžké určit zda má dítě poruchu chování. Dalo by se říci, že na chování každého dítěte a dospívajícího bychom mohli najít nějaké příznaky poruch chování nebo jiné výkyvy, které

¹²⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. s.61.

¹³⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 rozšíř. přeprac. vyd. s. 788.

¹³¹ TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování u dětí*. s. 188.

¹³² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 792.

bychom za příznak považovali. Proto je velice důležité, aby o tom, zda dítě poruchu chování má, rozhodovali odborníci jako jsou pediatři, psychologové či psychiatři.

3.3.1 Lhaní

Lhaní v pravém slova smyslu může dítě používat jako jednu z forem úniku z reality. Důležité je rozlišovat mezi pravou lží a konfabulací. Konfabulace je pro děti určitého věku typická a nejde o lež v pravém slova smyslu, ale jen o smyšlenku. Naproti tomu pravá lež se vyznačuje tím, že dítě ví, že nemluví pravdu a v tomto lhaní vidí účel. Ať už jde o to, že se něčemu chce vyhnout, nebo naopak získat nějakou výhodu. „Při hodnocení dětských lží je významným kritériem frekvence, tj. jak často dítě lže, dále výběr osob, jimž lže, specifická situací, v nichž obvykle lže (pokud tato výběrovost existuje), a zejména účel, který dítě ke lhaní vedl.“¹³³

Některé lži jsou záměrně užívané za účelem poškození jiné osoby. Jsou často spojeny i s negativními osobnostními rysy jako je egoismus, bezohlednost nebo sobectví. Lež se může stát trvalou součástí chování dítěte, kdy ji používá k prosazení vlastních cílů. Potom můžeme mluvit o lži patologické, která je jedním z příznaků disociální poruchy osobnosti.

2.3.3.2 Toulání, útěky

Opět můžeme v záškoláctví či za útěky z domova hledat potřebu dítěte utéct před něčím nepříjemným a něčemu se vyhnout. Dítě utíká, protože nezná jiný způsob jak řešit svou tíživou situaci.

Útěky můžeme rozlišovat na impulzivní či opakované. V prvním případě jde o impuls, který donutí dítě jednat zkratkovitě. „Útěk je signálem zoufalství nebo varováním. Dítě se však zpravidla chce domů vrátit. Takto motivovaný útěk může být ojedinělý a po vyřešení problému se již neopakuje.“¹³⁴ Horším případem je chronický útěk, který se vyznačuje tím, že dítě se na něj připravuje a většinou nemá v úmyslu se domů vrátit. Jde většinou o děti, které nemají v rodině pocit jistoty a bezpečí a děti z rodiny dysfunkčních, či děti týrané a jinak zneužívané.

V návaznosti na časté útěky můžeme mluvit o toulání, což je dlouhodobější opuštění domova. „Dítě, resp. dospívající, se může toulat sám nebo v partě. Toulání bývá spojeno s dalšími odchylkami v chování, sloužícími např. jako prostředek zajištění živobytí. Toulaví

---

¹³³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 793.

¹³⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. s. 281.

jedinci často kradou a prostituují nebo bývají zneužíváni.“¹³⁵ U dítěte, které se toulá můžeme předpokládat, že takovýto jedinec začne užívat drogy, zároveň je toulání dalším příznakem disociální poruchy osobnosti.

3.3.3 Krádeže

U krádeží je velice důležité posuzovat v jakém věku je dítě provádí a jaký má motiv. Krádeže dětí a dospívajících mohou být spojeny s násilným chováním. Krádeže, které mohou být projevem narušeného chování dítěte, se objevují až ve starším školním věku, kdy dítě už má vyvinutý smysl pro posuzování vlastnictví a hlavně, kdy už má mít povědomí o normách chování.

Je důležité posuzovat způsob provedení krádeže. Pokud dítě krade neplánovaně, impulzivně, jen pro to aby získalo nějakou konkrétní věc, má takové chování menší význam. „Závažnějším projevem poruchy socializace jsou plánované a předem promyšlené krádeže, jež se obvykle vyskytují až ve starším školním věku. Jejich prognóza je tím nepříznivější, čím dříve se objeví. Mnohdy je tento typ krádeží spojen s dalšími variantami poruchového chování (např. se šikanou).“¹³⁶ Velice závažné jsou potom krádeže ve skupině vrstevníků, kdy dítě má podporu v ostatních.

3.3.4 Agresivní poruchy chování

Agresivní porucha chování je specifická tím, že jedinec pro uspokojení vlastních potřeb omezuje ostatní. O násilném chování můžeme mluvit i v případě, kdy dítě ubližuje zvířatům. Nejzávažnějším projevem agresivního chování je potřeba ovládat ostatní. Násilí se může stát potřebou a ne prostředkem k dosažení cíle. „Šikana může zahrnovat gesta, slovní a fyzické útoky, olupování, vydírání, vynucování nějakého prospěchu nebo vylučování ze skupiny.“¹³⁷

Jednou z forem agresivního chování je šikanování. „Je to deformace mezilidských vztahů s dlouhodobými následky a s možným přesmykem – šikanovaný se časem stává šikanující (hlavně v internátě a na vojně).“¹³⁸ Šikanování je závažnou poruchou chování, která se objevuje ve středním školním věku, kdy začíná být pro děti důležitá skupinová soudržnost. Ve skupině dětí je kladen důraz na konformitu. Je typické, že pokud je jeden ze členů třídy šikanován, ostatní mlčky přihlížejí. U šikany můžeme mluvit o „typické“ osobnosti oběti

¹³⁵ Tamtéž s. 281.

¹³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 795.

¹³⁷ KOUKOLÍ, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. s. 204.

¹³⁸ PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. s. 113.

i agresora. Šikanovaná oběť je popisována jako dítě, které je nějakým způsobem znevýhodněno. Nemusí jít jen o jedince fyzicky slabšího, ale i o dítě s nějakým tělesným či mentálním postižením, dítě, které se nějakým způsobem odlišuje od ostatních a to třeba jen fyzickým vzhledem, nebo ekonomickou situací rodiny. Takové děti bývají většinou uzavřené, bojácné a s nízkým sebevědomím. „Šikanované děti nemívají dobrý sociální status, obvykle jde o samotáře, které ostatní děti považují za nesympatické a „divné“.“¹³⁹ Důležité je, že oběť šikanování se nedovede bránit. Může tedy jít o fyzicky silného chlapce, který ovšem neumí reagovat na stresové situace. „Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí, přílišné sebekritičnosti.“¹⁴⁰ V rodinách obětí šikany se častěji objevují nadměrně pečující matky, popřípadě nebyl přítomen otec ani jiný mužský vzor. Může jít také o rodiny neurotické, úzkostné, jejichž členové neumí jednat v zátěžových situacích. Může se také jednat o rodiny „se silnou, dominantní matkou a slabým, submisivním otcem.“¹⁴¹

Naproti tomu agresorem bývá fyzicky zdatný, obvykle má potřebu být středem pozornosti s tendencí mít nad ostatními moc. Na rozdíl od obětí má sebevědomí vysoké a dokáže zaujmout ostatní. Agresor bývá necitlivý a bezohledný. Jde většinou o jedince, kteří pocházejí z rodin, kde je agrese běžně užívaná. „V jeho rodině se vyskytovaly tělesné tresty, často i násilí, otec je častěji hostilní a matka citově chladná.“¹⁴² Šikanující agresor většinou pochází z rodiny, která mu neposkytla pocity bezpečí. Rodiny agresorů selhávají v citové oblasti, a děti z takových rodin bývají deprivované či subdeprivované.

Následky šikany bývají dlouhodobé a mohou poškozovat jak fyzické, tak i psychické zdraví oběti. U oběti šikany se tak mohou projevit například poruchy spánku, snížení imunity a nepohoda. Nejhorším případem, jak dítě může šikanu řešit, je sebevražda. Šikana ovšem ohrožuje celou skupinu. Děti, které šikaně jen přihlížely mohou ztratit pocit důvěry a jistoty vůči světu.

3.3.5 Porucha opozičního vzoru (F91.3)

Porucha opozičního vzoru se vyskytuje u dětí s poruchou chování do deseti let věku.

„Diagnostická kritéria:

1. Vzorce negativistického, hostilního a opozičního chování musí trvat minimálně půl roku za přítomnosti čtyř nebo více z následujících symptomů:

¹³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 799.

¹⁴⁰ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. s. 87.

¹⁴¹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. s. 95.

¹⁴² PAVLOVSKÝ, P. *Soudní psychiatrie a psychologie*. s. 113.

- a) ztráta kontroly, nezdrženlivost, neovladatelnost,
- b) časté hádky s dospělými,
- c) aktivně odmítá, vzdoruje vyhovět pravidlům, přáním dospělých,
- d) často schválně obtěžuje lidi,
- e) často obviňuje druhé za své chyby nebo špatné chování,
- f) často je rozmrzelý, nedůtklivý, druzí jej obtěžují, otravují,
- g) často je zlostný rozzlobený,
- h) zlomyslný, nevraživý, mstivý.

2. Porucha výrazně zhoršuje sociální a školní fungování.¹⁴³

U této poruchy je pravděpodobné, že dítě pochází z dysfunkční rodiny. Časté je selhávání ve škole, tato porucha se vyskytuje častěji u chlapců a s přibývajícím věkem může přerůst v nesocializovanou poruchu chování (viz dále). Není ale ani výjimkou, že tato porucha v dospívání vymizí a jedinec se v době adolescence chová zcela konformním způsobem. Naproti tomu není ani pravidlem, že u dospělých jedinců, u kterých byla diagnostikována porucha chování či disociální porucha osobnosti, se v době dětství neprojevila žádná známka poruchy opozičního vzdoru.

3.3.6 Nesocializovaná porucha chování (F91.1)

Jde o poruchu agresivního typu. „Je přítomna agresivita k druhým, rvačky, vydírání, násilnosti, neposlušnost, hrubost, krutost nejen k lidem, ale také ke zvířatům. Opouštění domova v noci, útěky z domova, záškoláctví, zakládání ohňů, vandalismus.“¹⁴⁴ Děti a mladiství s takovouto poruchou chování mívají disharmonický vývoj. Je pro ně typické, že nemají dostatečný vztah k normám společnosti a nemají dostatečný morální základ. Násilnické chování není doprovázeno pocitem viny. Tato porucha je velice závažná a ve většině případů v dospělosti přechází do „amorální, antisociální, asociální poruchy osobnosti (F60.2), nebo do explozivní, agresivní, impulzivní poruchy osobnosti (F60.3).“¹⁴⁵

¹⁴³ PAVLOVSKÝ, P. *Soudní psychiatrie a psychologie*. s. 110.

¹⁴⁴ Tamtéž s. 110.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 110.

3.3.7 Problémy vyvolané následkem užívání drog

Užívání drog je spojeno se společensky nepřijatelným způsobem chování. Především jde o to, že drogově závislý jedinec, aby drogu získal, se uchyluje k trestné činnosti a to především ke krádežím. Drogy jsou také často spojeny s násilným chováním. „Jestliže se u dospívajících chlapců kombinují špatná docházka do školy, užívání drog a účast ve rvačkách, vysoce roste pravděpodobnost, že se v dalších deseti letech svého života dopustí násilného trestného činu.“¹⁴⁶

Touha po droze se stane jediným problémem v životě. Takový dospívající či dítě ztratí zájem o cokoli, co s drogou nesouvisí a droze naprosto podlehne. Je ochotný udělat pro získání potřebného množství drogy cokoli. Největším problémem se tak stává finanční situace dítěte. Takové dítě, které je na droze závislé, se často stává prostitutkou, či prostitutem a často se uchyluje k trestné činnosti v gangu stejně závislých lidí. Pro závislého na droze je typické, že zpřetrhá vztahy s rodinou a přáteli. Časté je okrádání vlastních rodičů, rozprodávání majetku a podobně.

„Finanční náročnost drogové závislosti, změna osobnosti (ztráta zábran, neschopnost sebeovládání, bezohlednost a egocentričnost) a hodnotového systému zvyšují pravděpodobnost nezákonného jednání. Kriminální chování je většinou spojené s drogou (výroba a distribuce drog, krádeže a vloupání zaměřené na jejich získání, násilné trestné činy pod vlivem intoxikace apod.). Mnozí drogově závislí končí jako bezdomovci, zcela závislí na svém okolí.“¹⁴⁷

3.4 Disociální porucha osobnosti

S poruchovým chováním souvisí hlavně disociální, či antisociální porucha osobnosti (F60.2). Jde o poruchu odrážející vztah k jiným lidem. V souvislosti s tím jde o narušené sociální vztahy a chování, které je v rozporu se sociálními normami společnosti. Jedinci postižení touto poruchou „nedokáží udržet trvalý vztah a snadno kořistí na druhých. Často již od dětství kradou, lžou, týrají slabší vrstevníky nebo zvířata, toulají se, chodí za školu, vytvářejí asociální party, mají problémy s autoritami. V dospělosti se často projevují promiskuitou, kriminálním chováním a zneužíváním druhých.“¹⁴⁸ Jedinec s touto poruchou osobnosti se vyznačuje tím, že má sklony k agresivnímu chování. Bývají lhostejní k normám společnosti

¹⁴⁶ KOUKOLÍK, F. DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. s. 228.

¹⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 575.

¹⁴⁸ PRAŠKO, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. s. 227.

a nemají pocity viny za své činy. S disociální poruchou osobnosti tedy úzce souvisí delikventní chování.

Disociální jedinci nemají dlouhodobé cíle a jejich chování je zaměřeno výhradně na momentální uspokojení potřeby. „Proto hledí na okolí výlučně z perspektivy svých vlastních zájmů.“¹⁴⁹ Nemocní jsou zaměřeni na vlastní osobu a vše co se děje vztahují na sebe. „Mohou mít pocity odcizení, nejistoty, kým skutečně jsou (depersonalizace), může dojít k narušení kontinuity sebepojetí, neschopnosti diferencovat hranice já a ne-já či adekvátně prožívat vlastní aktivitu (uvědomuji si, co cítím a co dělám), někdy dochází až k dočasné ztrátě identity či jejímu narušení.“¹⁵⁰

Disociální porucha osobnosti vzniká na základě biologických i psychosociálních faktorů. Předpokládá se, že takovíto jedinci mají biologické a genetické dispozice k takovému způsobu jednání. Svůj velký vliv v tomto směru hraje i temperament. „Sklon k disociativnímu způsobu reagování může posílit i specifická zkušenost jedince.“¹⁵¹ Takovou zkušenost získává člověk v rodině. Převezme vzorce chování, které rodiče užívají v zátěžových situacích. Disociální porucha osobnosti se může také rozvinout následkem týrání a zneužívání v dětství.

„Řada členů rodiny mívá problémy s abúzem drog nebo alkoholu, nebo má také disociální rysy. Z psychologických faktorů hraje patrně nejvýznamnější roli vztah matky a dítěte v časném dětství. Byly nalezeny korelace mezi deprivací ve věku do pěti let dítěte a rozvojem disociální poruchy v dospělosti. Matky bývají většinou nedisciplinované, častěji jsou impulzivní a závislé na alkoholu.“¹⁵²

Disociální poruchu osobnosti však nemůžeme spojovat s trestnou činností. Ne každý s disociální poruchou osobnosti páchá trestné činy. Disociální porucha osobnosti se objevuje před 18. rokem a její průběh se mění. Může dojít ke zmírnění nebo naopak ke zhoršení stavu.

3.5 Ústavní výchova

Pro děti a mládež, kteří jsou natolik společensky nepřizpůsobiví, jsou zřizovány ústavy, mající za úkol převýchovu těchto jedinců. Zákon rozlišuje několik typů zařízení, do nich jsou problémoví jedinci umisťováni. „V zákoně 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských

¹⁴⁹ JEDLIČKA, R. KLÍMA, P. KOŤA, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. s. 327.

¹⁵⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 448.

¹⁵¹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. s. 446.

¹⁵² PRAŠKO, J. a kol. *Poruchy osobnosti*. s. 230.

zařízeních a o změně jiných zákonů jsou uvedeny tyto druhy zařízení: diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy pro mládež.¹⁵³ Rozhodnutí o ústavní výchově vydává obec s rozšířenou působností. Obec s rozšířenou působností, která vydala nařízení o ústavní výchově zároveň dohlíží na dodržování práv dítěte v těchto zařízeních. „Orgány sociálně – právní ochrany dětí přešly z okresních úřadů v roce 2002 na pověřené obce. Příslušný zákon jim ukládá tolik úkolů a personálně jsou natolik poddimenzovány, že nezvládnou více než nutné administrativní minimum. Soustavnou terapeutickou práci s rodinou vykonávat nemohou.“¹⁵⁴ Jediné opatření, které mohou použít u ohrožených dětí, je prakticky předání takových dětí do ústavní péče.

Rozhodnutí o ústavní výchově se uděluje tam, kde o dítě není dostatečně pečováno rodiči, či zákonnými zástupci nebo v případech, kdy dítě nemá rodiče ani jiné zákonné zástupce. Soud může navrhnou i jiný druh výchovy než je ústavní péče. „Ochranná výchova je druhem ochranného opatření, která jsou definovaná trestním zákonem, mají účel preventivní, mají též izolovat a resocializovat toho, kdo se společensky nebezpečného činu dopustil.“¹⁵⁵ Ochrannou výchovu může soud nařídit jen nezletilým občanům. A to tak, že v občansko-právním řízení osobám, jež spáchaly trestný čin ve věku 12-15 let, v tomto případě může být ochranná výchova navržena i orgánem péče o děti a mládež. V trestním řízení je pak ochranná výchova uložena jen mladistvím (15-18 let), s tím, že ve výjimečných případech může být prodloužena až do 19 let. „Trestní zákon ukládá vykonávání ochranné výchovy ve zvláštních zařízeních, v nichž je řádným pedagogickým vedením zabezpečena převýchova chovance na jeho budoucí povolání.“¹⁵⁶

Převýchova je úspěšná jen za předpokladu, že budou vytvořeny podmínky pro zdárný budoucí rozvoj a to jak v osobním, tak i v profesním životě. Důležité je ovlivnit dítě ve všech směrech tak, aby bylo schopno správně a lépe fungovat v sociálních vztazích. „Náprava provinilců vede nejčastěji k pozitivnímu ovlivňování hodnot, charakteru a potažmo k žádoucí změně jednání a chování, v nejlepším případě dokonce k vytvoření nových osobnostních parametrů provinující se bytosti.“¹⁵⁷

Zajímavým zjištěním je fakt, že ve výchovných zařízeních se „nápadně často objevují mladí lidé, kteří předtím prošli kojeneckými ústavami a dětskými domovy.“¹⁵⁸

---

¹⁵³ JEDLIČKA, R. KLÍMA, P. KOŤA, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. s. 307.

¹⁵⁴ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. s. 270.

¹⁵⁵ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 156..

¹⁵⁶ Tamtéž s. 156.

¹⁵⁷ NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. s. 54.

¹⁵⁸ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. s. 64.

3.5.1 Diagnostické ústavy

Každý diagnostický ústav má nařízené pole působnosti, a v příslušném územním obvodu provádí monitoring. Rozhoduje o umístění dítěte do dětského domova či výchovného ústavu v patřičném územním obvodu. Vyžaduje-li to situace, navrhuje diagnostický ústav náhradní rodinnou péči (pěstounská péče, adopce).

V diagnostickém ústavu pobývá svěřenec jen po dobu nezbytně nutnou. „V polovině pobytu v diagnostickém ústavu vypracovává vychovatel předběžný závěr o svěřenci a další, konečný závěr, se vypracovává těsně před koncem pobytu. V něm skoro vždy navrhuje přemístění klienta do výchovného ústavu pro dlouhodobý pobyt.“¹⁵⁹ Pobyt v diagnostickém ústavu trvá většinou 2 měsíce. Při přemístování svěřence z diagnostického ústavu do zařízení náhradní výchovné péče, předává tomuto zařízení i výchovný plán, který je poté příslušným zařízením, do kterého je svěřenec přemístěn, dodržován a doplňován vychovatelem.

Diagnostický ústav vede evidenci dětí a mladistvých umístěných v zařízeních náhradní výchovné péče. Vede tedy evidenci volných míst v těchto zařízeních ve svém územním obvodu. Zařízení náhradní výchovné péče poskytují příslušnému diagnostickému ústavu změny v počtu svěřenců a jiné změny, týkající se jak svěřenců, tak i organizace a chodu zařízení.

„Diagnostický ústav se vnitřně člení na čtyři pracoviště, relativně samostatná oddělení. Tvoří je pracoviště diagnostické, výchovně vzdělávací, sociální práce a záchytné. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina. V diagnostickém ústavu jsou zřizovány nejméně tři výchovné skupiny. V jedné skupině mohou být nejméně čtyři, nejvíce šest svěřenců.“¹⁶⁰ Pro svěřence, kteří již neplní školní docházku jsou vytvořeny diagnostické třídy, které připravují svěřence na budoucí povolání.

3.5.2 Výchovné ústavy, dětské domovy se školou

„Výkon ústavní výchovy dětí, zpravidla starších deseti let s vážnými poruchami chování nebo výkon ochranné výchovy zajišťují výchovné ústavy“¹⁶¹ Svěřenci výchovného ústavu jsou rozděleni do výchovných skupin maximálně po osmi členech dle závažnosti výchovných problémů či s ohledem na mentální a zdravotní stav. Výchovné skupiny odpovídají obvykle i vzdělávacím programům, do kterých jsou svěřenci rozděleni.

¹⁵⁹ MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 159.

¹⁶⁰ JEDLIČKA, R. KLÍMA, P. KOŤA, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. s. 310.

¹⁶¹ JEDLIČKA, R. KLÍMA, P. KOŤA, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. s. 311.

V současné době již nejsou svěřenci trestáni za útoky tak přísnými tresty jako v minulosti (byly zrušeny izolace i tresty jako například ostříhání). Za útoky jsou svěřenci trestáni především zákazem vycházek. V ústavách tohoto typu se také velice často setkáváme se šikanou a agresivitou mezi svěřenci. Výchovné ústavy se potýkají hlavně s tím, že svěřenci, kteří jsou zde umístěni za závažné přestupky ovlivňují méně negativně narušené jedince.

Můžeme tedy říci, že výchovný efekt je tak velice narušen, že situace se dá srovnat s působením věznice, kde se svěřenec spíše v chování zhorší pod vlivem ostatních narušených jedinců. Výchovné ústavy požadují zpřísnění režimu i v závislosti na ochraně zdraví zaměstnanců. Nezřídka se setkáváme s případy, kdy jsou zaměstnanci napadáni svěřenci, v horších případech jde i o zabití vychovatele. A tak můžeme konstatovat, že v oblasti péče o rizikovou mládež „je dnes charakteristická spíše atmosféra deziluze a rezignace než nadšení pro nutné změny.“¹⁶²

3.5.3 Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče pro děti a mládež jsou součástí diagnostických ústavů a výchovných ústavů, mohou být zřizovány i samostatně. „Poskytují všestrannou preventivně výchovnou péči dětem a mladistvým s negativními a patologickými projevy chování, pokud nejsou důvody pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy přímo v zařízení.“¹⁶³

Důležitým úkolem středisek výchovné péče je napravení narušených vztahů v rodině problémového dítěte. Střediska poskytují individuální a skupinovou práci s klientem a zároveň poskytují jak ambulantní, celodenní tak i lůžkové pracoviště. Přičemž klient, pokud ambulantní práce nepostačuje, může být umístěn v zařízení až po dobu dvou měsíců. Pokud se jeho chování nezmění, může být umístěn na základě rozhodnutí soudu do ústavní výchovy a ochranné výchovy.

3.5.4 Dětské domovy

Do dětských domovů jsou umisťovány děti, které výchovné problémy nemají. Děti, o které se jejich rodiče nemohou nebo nechtějí starat a kteří nemají jiné zákonné zástupce, kteří by jim rodinu nahradili. Do dětských domovů mohou být děti umístěny i na základě soudního rozhodnutí v případě, kdy jejich rodiče nějakým závažným způsobem zanedbávají

¹⁶² MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. s. 162.

¹⁶³ JEDLIČKA, R. KLÍMA, P. KOŤA, J. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. s. 311.

výchovu dítěte a ohrožují ho tak po fyzické i psychické stránce. Jedná se o děti, které byly fyzicky či psychicky týrány, děti sexuálně zneužívané a zanedbávané.

Dětský domov se snaží dítěti nahradit rodinu formou rodinných skupin, do kterých jsou děti umisťovány. Tyto skupiny jsou tvořeny dětmi různého pohlaví i věku. Děti navštěvují základní nebo střední školy v místě domova.

3.6 Alternativní výchovná opatření a prevence

Pro delikventní mládež s výchovnými problémy je ústavní péče poněkud riziková. V posledních letech je tedy snaha o náhradní způsoby převýchovy taková, aby se typy zařízení co nejméně podobaly vězení. „Široce se rozvíjejí neústavní práce s delikventy: probace čili dohled, narovnávání mezi pachatelem a obětí, veřejně prospěšné práce, finanční postihy, pomoc dobrovolníků.“¹⁶⁴ Se vznikem probační a mediační služby došlo k pozitivnímu ubývání mladistvých ve věznicích. „Některé zákonem předpokládané typy služeb a programů zatím neexistují, proto nemohou být pachatelům trestných činů ukládány, např. docházka do specializovaných center. Protože ukládání těchto opatření je administrativně náročné, volí jiní soudci u prvotrestaných trest podmíněného odnětí svobody, který se mívá účinkem, protože pachatel jej de facto nijak nepocítí.“¹⁶⁵

S rizikovou mládeží pracují kurátoři pro mládež, jejichž úkolem je práce s dětmi z nefunkčních rodin s „dětmi, které vedou zahálčivý či nemravný život; dětmi zanedbávající školní docházku, používajícími alkohol nebo jiné návykové látky; dětmi živící se prostitucí; dětmi, jež spáchaly před dovršením 15 let trestný čin; dětmi utíkajícími z domova i dětmi, na nichž byl spáchán trestný čin.“¹⁶⁶ Kurátor má zabránit a pomáhat překonat nepříznivé podmínky a negativní výchovné vlivy. Pomáhá při začleňování dítěte do společnosti. Dle zákona sleduje jak děti využívají svůj volný čas a s kým se stýkají. Zároveň má nabízet patřičné a kvalitní volnočasové aktivity, spolupracuje se školou a rodinou dětí a má zabránit pronikání negativních vlivů na děti.

Vzhledem k tomu, že na dítě má veliký vliv rodina, je potřeba, při prevenci a nápravě poruchového chování, pracovat právě s rodinou a dále také učit dítě kvalitně využívat volný čas. Práce s rodinou je zajišťována od nejranějšího věku dítěte. K takovému účelu slouží

¹⁶⁴ MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. s. 65.

¹⁶⁵ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. s. 272.

¹⁶⁶ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. s. 270.

centra rané péče a později „mohou podobnou pomoc poskytovat výchovní poradci, pedagogicko-psychologické poradny či střediska výchovné péče.“¹⁶⁷

Na základních a středních školách či v učilištích, kde byla zřízena funkce výchovného poradce bylo dosaženo pozitivních výsledků v chování žáků. Jde o to, že funkci výchovného poradce a „funkce preventisty sociálně patologických jevů, které vykonává jeden učitelů navíc ke svým standardním pedagogickým povinnostem“¹⁶⁸ je vykonávána spíše formálně a ne s přílišným nasazením.

---

¹⁶⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. přeprac. vyd. str. 803.

¹⁶⁸ MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. s. 272

DISKUZE

Při zpracovávání mé práce jsem objevila několik témat, které bych ráda rozvedla. V poslední době se začíná stále více autorů zabývat genetickým vlivem na chování dětí. Chování dětí je podmíněno celou řadou faktorů a genetický vliv je jedním z nich. Toto tvrzení je dle mého názoru nepopiratelné. Genetické dispozice k delikventnímu chování, tedy zároveň k poruchám osobnosti, je diskutabilní. A to především v tom, do jaké míry a jak moc lze poruchu chování, či obecně chování delikventní přenést z rodiče na dítě. Jistě je nepopiratelné, že dítě může po svém rodiči zdědit temperament či sklon k nějaké duševní nemoci. Myslím si však, že dítě může získat pouze nějaké dispozice, které jsou v prostředí, ve kterém je vychováno, buďto potlačeny nebo rozvinuty. Proto souhlasím s mnohými autory, že genetický faktor je neopomenutelný, ne však primární a nejdůležitější na rozvoj poruch chování. Jak uvádí Koukolík, je důležité rozlišovat poruchy chování bez psychopatických rysů a poruchy chování s rysy psychopatickými. V prvním případě je mají poruchy chování jen velmi malou genetickou zátěž. V případě, že porucha chování má genetickou zátěž větší, tedy s psychopatickými rysy, je léčebný efekt, či náprava méně účinná než v případě, kdy na poruchu chování u dítěte mělo vliv zevní chování a působení okolí. Na základě těchto údajů usuzuji, že disociální porucha osobnosti se projeví spíše u jedince, u kterého měla porucha chování větší genetickou zátěž, tedy u jedince s psychopatickými rysy. Ostatně jak uvádí Praško, disociální porucha osobnosti je nejvíce geneticky ovlivněna ze všech poruch osobnosti. Samozřejmě nemohu říci, že u každého dítěte, u kterého se projevila porucha chování se v dospělosti vyskytne disociální porucha osobnosti. Zároveň nemohu tvrdit, že disociální porucha osobnosti se vyskytne právě jen u jedinců, kteří v dětství trpěli poruchou chování. Například Vágnerová připomíná i psychosociální faktory působící na vznik disociální poruchy osobnosti. Tyto faktory mají obrannou funkci a pomáhají tak jedinci, aby se vyrovnal s nějakou zátěží.

Poruchy chování jsou ovlivněny jak biologickými, psychickými, tak i sociálními faktory. Tyto faktory spolu vzájemně souvisejí a vzájemně se podmiňují. Proto je velice těžké určit příčinu vzniku poruchy chování. Tady na genetické úrovni, jak jsem již zmínila, se dispozice k nevhodnému chování projevuje na úrovni temperamentu, zároveň je větším rizikem pokud jeden či oba rodiče trpí nějakou poruchou osobnosti. V takovém případě je potom pravděpodobné, že rodiče svým chováním budou v dítěti rozvíjet negativní vzorce chování, které mohou v dospělosti přerůst do poruchy osobnosti. Také děti, u nichž je nějakým způsobem narušena struktura CNS mohou mít s chováním problémy. Myslím že takové riziko

je především u dětí trpících poruchou ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou), u dětí s poruchami učení a podobně.

Ovšem jak jsem již řekla, genetické vlivy nejsou nejpodstatnější u chování dětí. Ani u disociální poruchy osobnosti není zanedbatelný vliv právě sociálního prostředí a zkušeností, které dítě má. Já jsem přesvědčena, že sociální prostředí a vlivy okolí na dítě jsou primární pro rozvoj jeho osobnosti a tím i jeho chování. Nechtěla bych rozdělovat rodiny podle sociálního postavení. Myslím si však, a mnozí autoři mi toto tvrzení potvrzují, že funkčnost či dysfunkčnost rodiny je podstatná ve všech rovinách. Myslím si, že i když dítě bude mít nějaké genetické dispozice, vždy je důležité jak na něho působí okolí. Dítě, které je vychovávané v klidném prostředí s láskou a pochopením, v rodině harmonické, kde jsou plněny všechny funkce, nebude mít problémy s chováním. Tedy, že pravděpodobnost rizikového chování bude menší, než v rodinách dysfunkčních. Jsem přesvědčena, že cokoliv negativního se v rodině vyskytuje, negativně působí na dítě. Je faktem, že většina dětí s poruchovým chováním pochází právě z rodin, kde jsou zanedbávané nějaké základní funkce rodiny. Jde o rodiny neúplné, rodiny rozvrácené, rodiny alkoholiků, rodiny ve kterých se vyskytuje domácí násilí, násilí na dětech, zneužívání a podobně.

Jde tedy o to, jaké je rodinné prostředí, jaké osobnosti jsou rodiče, jak rodina plní své funkce, zároveň jde také o to v jakém životním a sociálním prostředí dítě žije. Pokud nejsou rodiče schopni z nějakého důvodu plnit svou rodičovskou roli, budou negativní následky na výchovu větší a samozřejmě takovéto chování rodičů může vést k disharmonickému vývoji dítěte. Děti z takových rodin bývají deprivované či subdeprivované, což má samozřejmě vliv na chování. Děti přebírají od svých rodičů vzorce chování a v tomto směru já vidím velký vliv na poruchové chování. Jak uvádí Matoušek je v rodinách, kde je užíváno násilí či agresivita k řešení problémů, větší výskyt delikventního chování dítěte. Zároveň v rodinách, kde se vyskytuje alkoholik, či, kde byl jeden z rodičů trestně stíhán, je větší výskyt delikventně jednajících dětí.

Je velice důležité jak rodiče k dětem ve výchově přistupují, jaké postavení má dítě v rodině a jaký příklad dávají rodiče dětem. Dítěti by mělo být poskytováno dostatečné množství podnětů, tak, aby bylo schopno fungovat ve společnosti bez nějakých zásadních problémů. Dítě se od rodičů učí všemu, přejímá od nich veškeré chování, učí se jak zvládat a řešit nejrůznější situace. Proto je velice pravděpodobné, že pokud rodina je dysfunkční, nedovede dítěte poskytnout správný pohled na svět a tím podporuje rozvoj poruchového chování daného dítěte.

Dalším problémem, o kterém bych se chtěla více zabývat je „převýchova“ dětí a dospívajících s poruchami chování. Já osobně si myslím, právě proto, že na dítě má velký

vliv prostředí ve kterém žije, že v diagnostických a výchovných ústavech není docíleno toho správného výchovného efektu, jaký by být měl. Na základě své praxe v Dětském domově se školou mohu tvrdit, že se děti v takovýchto ústavech nejen ve svém chování nezlepší, ale naopak někteří mají výchovné problémy větší, než když do zařízení nastoupily. V takových ústavech se projeví vliv party, do které je dítě přijato. Starší svěřenci „kazí“ mladší, šikana je na denním pořádku, nepozornost při vyučování, kázeňské postihy, útěky, neakceptování autority, to vše děti utvrzuje v tom, že agresivitou a násilím se dá zvládnout více.

Zároveň jsem si všimla, že rodiče dětí nemají žádný zájem se o děti starat, často jsou rádi, že je jim dítě odebráno do ústavní výchovy. Absolutně nespolupracují se zařízením a navíc se v mnohých případech ještě stěžují, že se jejich dítě v chování nijak nezměnilo a že za to může právě ústavní péče. Já jsem přesvědčená že ústavní péče je naprosto neadekvátní řešení jak pro rodiče tak i pro děti s výchovnými problémy. Jak uvádí Koukolík, velké procento dětí, které prošly výchovným ústavem má zkušenost v pozdějším věku s vězením. Zároveň si myslím, že je nebezpečí „nálepkování“. O takových dětech, které jsou vychovávány ve výchovných ústavech si zpravidla ostatní lidé nemyslí nic dobrého a přesvědčují děti že stejně rostou pro kriminál a podobně. Takové dítě, myslím si, není absolutně nijak motivované své chování měnit, právě proto, že si o něm stejně ostatní myslí to nejhorší. Stejně tak si myslím, že pokud se s rodinou nepracuje a nespolupracuje, je naděje na zlepšení situace velice malá. Já osobně si myslím, že nejdůležitější je spolupráce mezi organizacemi a snaha nenechat dítě dospět až do umístění do ústavní péče. Odhacení a řešení situace včas může zabránit dalšímu negativnímu rozvoji dítěte. Jak Zmiňuje Matoušek je práce s rizikovou mládeží velice problematická a já si myslím, že nepropracovaná. Důležité je podle mého názoru to, aby se pracovníci orgánu sociální-právní ochrany dětí (OSPOD) zajímali hlavně o rodinu a děti a méně se zabývali administrativními úkony. Mám totiž dojem že pracovníci OSPOD nemají takové možnosti pracovat s rodinami a dětmi a že jsou mnohdy nuceni uchýlit se k „nejjednodušší“ variantě a to umístění dítěte do ústavní výchovy. Mám pocit, že dostatečně nefunguje spolupráce například škol s OSPOD.

Myslím si, že by bylo efektivní, zaměřit se na prevenci poruchového chování, čili, jak zmiňuje Matoušek, zaměřit se například na některé rizikové rodiče (jako jsou nezletilé matky), kterým by měly být poskytovány programy poskytující informace a rady jak zvládat výchovu dítěte. Zaměřit se na rodiče, na jejich výchovný styl, na to jak zvládají zátěžové situace, pomáhat jim k lepší komunikaci a k efektivnějšímu zvládnání problémů, to je to, o co by se měla naše společnost více zajímat. Také si myslím, že by na každé základní škole, střední škole a odborných učilištích měl působit výchovný poradce, který by monitoroval situaci dítěte, prostředí ve kterém žije a podobně. Nemělo by ovšem jít o pedagoga, který

zároveň na škole učí, ale o samostatnou funkci, kterou by vykonával člověk vzdělaný v sociální oblasti. Nejlepší by bylo, kdyby na školách zároveň fungoval psycholog. Snažit o „převýchovu“ dětí s poruchami chování až ve výchovných ústavech, je podle mého názoru zbytečné a málo efektivní.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zabývala především působením rodiny na dítě a tím, do jaké míry mohou negativní zkušenosti dětí, ovlivnit jejich další chování. Mým cílem bylo poukázat na některé „problémové“ rodiny, u nichž je velice pravděpodobné, že dítě nepřijme od svých rodičů přijatelné vzorce chování a ve svém životě bude mít problémy dodržovat normy společnosti. Pokusila jsem se ukázat, jak důležitá je výchova dítěte v klidném a láskyplném prostředí, aby se dítě mohlo vyvíjet v sebevědomou osobnost. Dítě, které nemá v rodině bezpečné zázemí a necítí jistotu, jeho rodiče mu nepředávají dostatečné množství podnětů, velice snadno podlehne negativním vlivům party, je velice snadno manipulovatelné a lásku a bezpečí, kterou nenajde v rodině hledá jinde a nahrazuje si ji jiným způsobem. Pokud rodiče dítěti neposkytují správný vzor chování, dítě se nemůže naučit jak správně zvládat problémy a řešit konflikty.

Snažila jsem se tedy vyzdvihnout negativní přístupy ve výchově dítěte nikoliv genetické dispozice k problémovému chování. Pokud rodiče dítěti předávají špatné vzorce chování, dítě je velice snadno převezme, neboť dítě neví co je správné a co je špatné. Genetický faktor je samozřejmě důležitý, ale pokud se týká poruchového chování dětí, je přednější faktor psychosociální.

Dalším mým záměrem bylo poukázat alespoň v náznaku na to, že systém nápravy poruchového chování není nejideálnější a myslím, že by bylo velice potřebné zamyslet se nad problematikou ústavní výchovy. V ústavu dítě nepozná ideální rodinné prostředí a opět se nedokáže naučit jak žít v „normálním“ prostředí. Dítě, které nevyrůstá v rodinném klidném prostředí, se v ústavní výchově nenapraví. Alespoň ne v jeho přístupu ke společnosti. V ústavní výchově mu není dostatečně vykreslen život „mimo ústav“ a dítě, které z takového nápravného zařízení odchází není úplně připraveno na život ve společnosti.

Seznam použitých zdrojů

1. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. K. Balcar. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
2. GODDETOVÁ, E.T. *Umění jednat s dospívajícími*. Přel. Š. Belisová. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-492-3.
3. JEDLIČKA, R.; KLÍMA, P.; KOŤA, J. et. al. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
4. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
5. KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-022-6.
6. KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů. Nestvůry, nástroje, obrana*. Nové, přeprac. vyd. Praha: Galen, 2006. ISBN 80-7262-410-5.
7. LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, J. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
8. LANGMEIER, J.; BALCAR, K.; ŠPITZ, J. *Dětská psychoterapie*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1.
9. MACEK, P. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.
10. MATĚJČEK, Z.; DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galen, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
11. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

12. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.
13. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
14. MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
15. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi : specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
16. NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. Liberec: Dialog, 2006. ISBN 80-86761-45-2.
17. PAVLOVSKÝ, P. a kol. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 2. rozšíř. aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0542-7.
18. PIAGET, J.; INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Přel. E. Vyskočilová. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-608-X.
19. PRAŠKO, J. *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-737-X.
20. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 1998. ISBN 80-90-1647-8-1.
21. SEVERE, S. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Přel. M. Koldinský. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-368-4.
22. SMITH, H. *Děti a rozvod*. Přel. H. Loupová. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.
23. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.
24. ŠPATENKOVÁ, N. a kol. *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-274-0586-9.
25. ŠTÍPEK, J. *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN nevedeno.

26. TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Přel. D. Tomková. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.

27. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha : Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-488-8.

28. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie : dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

29. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

30. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Abstrakt

SIHELNÍKOVÁ, K. *Rodina a její vliv na poruchy chování dětí*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. L. Maliňáková

Klíčové pojmy: rodina, dítě, poruchy chování, sociální prostředí, výchova

Práce se zabývá negativními vlivy rodiny působící na dítě a zároveň jak tyto vlivy ovlivňují rozvoj poruchového chování dětí. V první části práce jsou vymezeny některá důležitá vývojová období, přičemž je v každém období vymezeno několik důležitých změn, které na děti působí.

Dále se práce zabývá rodinou. Nejprve obecněji charakterizuje co rodina je a jaké jsou její funkce, zároveň je krátce pojednáno o historii a současnému pohledu na rodinu. Podrobněji rozebírá některé negativní vlivy rodiny, které přímo ohrožují rozvoj dítěte.

V další kapitole se práce zabývá poruchami chování a to jak příčinami, některými typy poruch chování, tak i jejich nápravou. Zároveň je pojednáno o ústavní výchově. V závěru práce je diskutováno nad tím, zda není účinnější zvolit pro nápravu poruchového chování jiné řešení, než ústavní výchovu. V práci je vyzdvižen vliv výchovy a prostředí před vlivem genetickým, který je samozřejmě neopomenutelný, ale není nejpodstatnější. Práce se tak zabývá především negativními vlivy prostředí a jejich následky na chování dětí.

Abstract

Family and its influence on children's behaviour disorders.

Key words: family, child, behaviour disorder, social environment, education

The work deals with negative influences in the family environment on the child as well as how this environment contributes to the development of child's conduct disorder. The first part of the work defines some important periods of development and each period is characterised with important changes having effect on children.

Further, the work deals with family. First, it characterizes family and its functions in general and describes the family history and present view on family, and then it analyses in detail some negative influences of family environment that directly endanger the development of a child.

The next chapter concentrates on conduct disorders and that both on some conduct disorder types and their treatment as well as institutional education. The end of this work includes discussion whether it is more effective to choose other solution than institutional education for the treatment of a conduct disorder. The work points out that the influence of education and environment is of greater importance than the genetic influence that cannot be neglected, but is not the most essential one. The work focuses therefore on negative influences of environment and its effect on children's behaviour.